

KASVATUS

Kasvatusteadusline Õpetajate Kesksüüdu ajakiri. Ilmub kaks korda kuus. Hääle kandja

1. aastakäik.

SEPTEMBER 1919.

2. Vihk.

TOIMETUS:

J. Annusson, Dr. A. Lüüs, V. Raam, J. Rumma, R. Rägo
Hans Roos (peatoimetaja).

Sisuu:

1. Lasteaiad. J. Annusson.
2. Kõnelegem oma keelt õieti!
A. Ploompuu.
3. Pedoloogia — lasteteadus.
Hans Roos.
4. Ekskursioonide korraldamisest.
J. Rumma.
5. Muinasmälestuste kaitseks. K. Ö.

6. Eesti-Soome õpetajad Soome
lahele silda ehitamas.
J. Prümmel.
7. Tallinna lasteaedade kasvatajate
suvekursused.
8. Rahvahariduse eelarve Soomes
1918. ja 1918. a. V. Ernits.
9. III. Ülemaaline Eesti õpetajate
kongress Tallinnas.

KIRJASTUSÜHISUS ,RAHVAÜLIKOOI'

KIRJASTUSEL ILMUNUD:

E. K. S. Eesti keele õigekirjutusesõnaraamat, (trükk otsas) Mk. 6.—	T. USSISOO, Geomeetriline joonestamine Mk. 7.50
D. DAFOE, Robinson Crusoe, originaal joonistustega Mk. 4 50 ja 7.50	E. TEHNICA SELTS, Tallinna tehnikumi programm „ 2.50
J. HABBERTON, Helene lapsukesed Mk. 4.50	A. VEIDERMANN, Eluta loodus, joonistustega. „ 6.—
S. VARDI, Kass ja hiir, muinasjutt lastele „ 2.—	A. SAABERK, Valitud Eesti rahvalaulud koolidele „ 3.50
P. KOGERMANN, Puu destilleerimine kuivalt. Tõrva ja tõkati ajamine, äädikhappe, puupiirituse ja terpentini valmistamine. Joonistustega „ 2.20	BABO, Tubakakasvataja ja parkija käsiraamat „ 6.50
	CHR. RUTOFF, Mässajad. draama 4 järgus „ 7.—
	G. LUIGA, Eesti-Saksa vahe-kord Baltimaal „

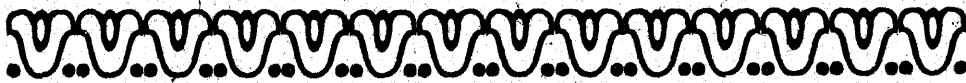
Ilmumisel:

V. ZELINSKY, Pages choisies, Prantsuse keele õpperaamat,	H. BEKKER, Otepää künklise moräänmaastiku geomorfoloogiline kirjeldus ja järvede tekkimine selles maastikus,
A. KUKS, Ladina keele grammatika,	H. PRÜMMEL, Lõbus rehkendaja,
G. MASPERO, Vana Egiptus,	POKROVSKY, Gosmograafia,
D. ROOTSMANN, Algebra ülesannete kogu,	V. RAAM, Ladina keele krestomaatia,
V. ZELINSKY, Prantsuse autorid Eesti koolidele I,	H. GRÜNFELDT, Eesti-Saksa sõnastik,
V. CLANMANN, Inglise autorid Eesti koolidele Nr. 2 ja 3,	A. ALJAK, Orgaaniline keemia,
V. RAAM, Saksa autorid Eesti koolidele I,	E. KEVEND, Ilulugemise krestomaatia,
A. KASEMETS, Muusika algõpetus,	LÖNS-SILLAOTS, Kuld kaelake, laste jutud,
J. SITSKA, Üleüldine ajalugu I/IV, Klassi päevaraamat,	GRIMSEHL, Füüsika,
H. PÖHL, Inglise keele õpperaamat,	J. ANNUSSON, Anorgaaniline keemia,
	V. RAAM, Saksa keele lugemisraamat I,
	V. ZELINSKY Nouvelle grammaire simplifiée.
	T. USSISOO, Ümarkiri.
	„ Projektüriiline joonestamine.

Pealadus:

Dr. H. LÜÜS, Laste hoidmise ja ravitsemise õpetus Mk. —	H. V. REIER, Metallitamise käsiraamat Mk. —
C. H. NIGGOL, Tegelik kasvatus MAIT METSANURK, Ennäe inimest „ 7.—	H. V. REIER, Mootorid „ —
MILLI MALLIKAS, Sidemed ja sõlmed „ —	H. V. REIER, Aurumasinad „ —
L. PIHKALA, Poiste spordi õpetus „ —	BRONSON - HOVARD, Mere-kuld, romaan „ —
H. V. REIER, Galvanotehnika käsiraamat „ —	A. PIIRIMÄE, Pilleri Maali pärandus, külaajutt „ —
	MÄNGUMEEES, Valitud muinasjutud lastele „ —

Jõuluks valminemas lasteraamatud.

K A S V A T U S

ÕPETAJATE KESKLIIDU HÄÄLEKANDJA.

1. aastakäik.

September 1919.

2. vihk.

Lasteaiad.

Suurem osa vanemaid kasvatab oma lapsi kas oma „terve mõistuse“ ehk nende näpunäidete järel, mis nad tegelikult elust omandanud. Ei nõuta neilt ju mingisuguseid eelteadmisi ei siis, kui nad abielusse astuvad, ei ka siis, kui nad hakkavad lapsi kasvatama. Ümberpöörtud, oldakse arvamisel, et kellegil õigust ei ole ennast kuidagi viisi vanemate kui lastekasvatajate tegevusesse segada. See arvamine on pärit vanast heast ajast, kus vanematel õigus oli laste elu ja surma üle. Missugused kohustused vanemad lastekasvatamisel eneste peale võtavad, seda ei kujutata enesele ette.

Kui tahetakse kasvatuses tuntavaid tegelisi tagajärgi saavutada, siis peab varem ehk hiljem vanematelt lastekasvatuses eelteadmisi nõudma; peab ka olema mingisugune võimalus nende tegevust asjatundlikult arvutada ning juhtida. Kunni seda sündinud ei ole, peab teatud umbusaldusega koduse kasvatusse peale vaatama.

Peale oskamatuse on praegune seltskondline kord põhjuseks, et paljudel vanematel ka siis, kui nad mõistaksid, võimalus ei ole oma lapsi korraldult kasvatada. Seal, kus isa ja ema hommikust õhtuni tööl olles peavad lapsed saatuse hooleks jätma, ei või õigest kasvatussest juttugi olla.

Nõnda siis oleks kasvatustöö korraldamiseks tarvis vanemaid nende tegevuses juhtida, ühtlasi aga ka seltskondlisi olusid nõnda parandada, et lapsed mitte ilma vanemateta ei jääks. Ei ole põhjust oletada, et siin mingisugust silmapilkliselt mõjuvat abinõu võiks leida; sellepärast peab veel muude abinõude järel ümbervaatama.

Peab tähendama, et kasvatustöös ka neis perekondades sagedasti häid tagajärgi ei saada, kus eelteadmised ja kasvatamise võimalus ei puudu. Sagedasti areneb laps kodus liig ühekülgsest, sest et seal suurt rõhku pannakse kas vanemate ehk laste erihuvide ja erimaitsete peale.

Last kui tulevast seltskondlist olevust, peetakse kodus kasvatusstööd õige vähe silmas. Nõnda tekkib tarvidus lapsele peale koduse kasvatusse varakult seltskondlist kasvatust pakkuda.

Koduse kasvatusse puudulikule korraldusele peab abi leitama; seda on ka leitud — meil vähem, mujal rohkem — laste aegade korraldamises.

Lasteaedade asutaja oli Fr. Fröbel, kes avas 1873. aastal Blankenburgis „väikelaste hoolekande ja tegevusasutuse“ ehk „loova tegevustungi eest hoolitsemiseasutuse“, nagu ta seda alguses nimetas. Kaua otsis ta sellele asutusele sündsat nime, kunni ta viimaks kord sõpradega jalutades hüüdis: Henreka! Ta nimi peab olema lasteaed! —

Fröbeli enese määruse järel on lasteaedade ülesandeks mitte ainult eelkooliealiste laste hoidmine, vaid ka neile nende loomusele vastava

tegevuse muretsemine, nende keha karastamine, tundmiste harjutamine ning ärkava vaimu tööle juhtimine; lapsi tutvustatakse ligemalt loodusega ja inimlusilmaga; mängides peavad nad, igakülgselt kõiki jõudusid harides ja harjutades, süüta rõõmus ja lapselikkuses kooli ja tulevase elu vastu valmima, nagu taimekesed aias taeva õnnistuse ja aedniku hoole all.

Nõnda seadis lasteaedade looja Fröbel neile ühtlasi ka kõrge eesmärgi üles. Lasteaed ei ole mitte lihtsaks varjupaigaks ega mängukooliks, vaid temal on palju laiemad ja sügavamad ülesanded. Fröbel seab lasteaias kasvatustöö lapse tulevase tegevuse ja üleüldise arenemise aluseks. „Kus on mingisugune osa täiskasvanud inimese mõtlemisest ja tundmustest, teadmisesest ja võimisest, mille juured ei ulata lapsepõlve aastateni“, küsib ta muu seas.

Arenemise aluseks peab lasteaed lapse loomuse võtma; ta peab võimisi ja kalduvusi tarvilises järjekorras ja suhtes edendama, nagu nad lapses iseenesest avalikuks tulevad; muidu võiksid tärkanud jõud kustuda, kui neid vastavasse tegevusesse ei rakendata. Üleüldise arenemisega käsikäes püüab Fröbel lapsele ilma kui ühist tervikut esitada. Ta otsib abinõusid, millega Jumala, looduse ja inimese vahekorda lapsele selgeks teha. Sel silmapilgul, mis lapsele tulevikus tema elusisuks saab, peab juba algusest saadik katkendline iseloom puuduma.

Missuguste abinõueega asutakse selle kasvatuse kõrgema ülesande juure?

Fröbel esitab lapsele füüsilist ilma tema üleüldistes tüübides—matemaatilistes vormides, nagu raskus, ruumitäitvus, liikumine, värv, hää, tervik ja osa, ühesuurune ja erisuurune, välimine ja sisemine külg, põhjus ja tagajärg. Tegevuses kehadega kokkupuutumisel, näit. pallimängides, tutvuneb laps ka aja mõistega ning oma enese tundmustega (ootus, lootus, kartus, rõõm). Mängud on Fröbeli üteluse järel lapsele välisilma võtmeks ja siseilma äratajaks.

Sellest seisukohast hinnates leiame sisu ning elu pealtnäha abstraktlistes Fröbeli mänguasjades, nagu seda on kera, kandik, ehituskast ja pulgakased. Küsima peab muidugi, kas nad lapse mõistusele kättesaadavad ja kasutoovad on. Fröbel püüdis leida lapse loomuliku huvi astmelist arenemist korda, mille tundmine võimaldab seatud eesmärgi kättesaamist.

Fröbel leidis õige aluse, mis temale lapse hinge saladused avas ja temale kasvatustöö juhiks oli. See alus on lapse tegevustung, mis juhib imeva lapse esimesi liigutusi ja neile pärastpoole järgnevaid mängusid. Fröbel ütleb ise, et ta kõik lastelt ja emadelt on õppinud ja neilt ikka veel õpib. Laste tegevust tundma õppides, selle üksikutest osadest üleüldist eraldades leidis ta abinõu kasvatussuhtide kättesaamiseks—lapse siseilma ning ühisilma vahel silla ehitamiseks. Ta on vististe esimene kasvatusteadlane, kes lapse tegevustungile nii suure tähtsuse andis. Selles pidi peegelduma inimese kolmainsalt loov tegevus: töö, tundmine ja mõtlemine. Arusaadavalt pidi kasvatusline tegevus koonduma selleks, et tegevustungi arendada. Töös, isetegevuses, loomises kasvab laps, sellega ühenduses seisab vaatlemine, mille selgituseks on kõne; viimane aga äratab mõtlemise.

Lasteaias asutamise ajal oli Fröbel juba 55 aastat vana. Kõige oma lastearmastuse juures ei suutnud ta vanema inimese ühekülgsest lahti saada. Liig palju pani ta rõhku mitmesuguste kõrvaliste asjade ja abstraktse konstrueerimise peale, nagu seda, tema ehituskastide kavatsused näitavad. Muu seas ei ole Fröbel ka kuigi põhjalikult lapse kõne kujunemist lasteaias käsitanud, mille tagajärjed veel praegu paljudes lasteaiades märgata on, kus ainult käe oskuse peale rõhku pannakse—õmmeldakse, punutakse ja ehitatakse.

Lasteaed on noorsoo kasvatusese esimene aste. Mis sellele peab järgnema, seda on ka Fröbel ise küsinud, kuid töötades lasteaia mõtte laialilaotamiseks ei suutnud ta temast kaugemale edasi minna. Lühikest aega enne oma surma kirjutas ta ühe töö ülemineku ehk vaheskooli üle, kuid ta ei ole ka seal öelnud, kuidas ta enesele järgmisi kooli aastmeid ettekujutab. Kunni viimase ajani on lasteaed nagu poolik asutus olnud, kooli minnes sattub laps jälle õhkkonda, kus kõige selle peale vähe rõhku pannakse, mis lasteaia kasvatusese sisuks oli. Sellepärast on tarvis leida sisemist ühendust lasteaia ja kooli vahel. Õpetajate hulgast peab kaduma arvamine, nagu oleks lasteaed midagi sarnast, millega koolil tegemist ei ole ja mis, võib olla, kooli ülesandeid isegi raskendab, ja nende täitmisesse segadust toob. Hoopis selle vastu peab selgusele jõutama, et lasteaed kooli ülesannete parema täitmise eeltingimine on ja et Fröbeli kasvatusviisist nii mõndagi võimalik on kooli viia.

Lasteaia ja kooli vahel on üleminek kahel teel mõeldav: ühel juhtumisel tuleks kool lasteaiale vastu, tema saavutust ja töötamisviisi arvesse võttes; teisel juhtumisel töötaks lasteaed kooli sihtisid ja korraldust silmas pidades. Wiimane tee on vähem soovitatav, sest et praeguse kooli nõudmisi arvesse võttes lasteaed selle sisu kaotaks, mis temale juba Fröbel annud ja mis ajajooksul mitmekülgset teatud kõrguseni edendatud. Palju otstarbekohasem on kooli alama astme korraldamise juures lasteaia kasvatusviisi silmaspidada. Nõnda on ka mitmed koolid oma alamal astmel mängudes punumistööde jne. jaoks isetunnid määranud. Muu seas võtab maad Fröbeli harjutuste tarvitusele võtmine arvu ja ruumi suhete selgitamisel ning joonistamise eelharjutuste näol. Sel teel saadakse õpetuses paremini õpilase loomulikku arenemist arvesse võtta ja tööd sellega kokkukõlase viia. Saadakse kätte ka seda, mis Fröbel nõuab, et õpetuses ei tohi olla midagi katkendlist ning juhusliselt ripnevat, vaid kõik peab olema elav, nagu elu ise põhjuse ja mõju läbi ühendatud tervik on. Kõiki seda arvesse võtta on väljamaa koolide juures ülemineku klassid avatud, kus järk järgult lasteaia meetodidestkooli omade juurde minnakse. Nagu katsed näitavad, on tagajärjed kõigeparemad.

Mida saab laps korralikult lasteaiaast? Selle küsimuse peale vastab E. Heervart järgmises 12. punktis.

1. Laps käib kahe aasta jooksul korralikult lasteaia ja omandab harjumuse, mis talle pärast tegeliselt mitmeti kasulik on.

2. Laps harjub suvel ja talvel väljaskäies välise õhu ja ilmade muutusega ära, mis läbi ta tervislikult tugevaks muutub, julgemaks läheb ning tulevase töö jaoks jõudu omandab.

3. Laps käib teiste hulgas, areneb seltskondlikult, õpib teiste õigustest lugu pidama, aitab ise teist ja harjub teiste abi ning sõbralikkuse eest tänulik olema.

4. Laps hakkab tööst lõbu tundma: teda valmistatakse kergete harjutuste abil raskemate ülesannete vastu.

5. Laps näeb mitmesuguseid asju, töötab nendega, saab teatud tagavara tegelisi ettekujutusi; kui ta pärast kooli läheb, siis võib ta õpetaja seletusest aru saada, kui see eemal olevatest asjadest kõneleb, sest et need asjad kuhu, värvi ja arvu poolest temale tuttavate asjadega võrreldavad on.

6. Laps kuuleb paljude asjade nimetusi, õpib nendega siduma sõnade tähendust ja asjade ning riistade omadusi ja tarvitamist.

7. Laps kuuleb laulu ja laulab teistega kaasa; ta hakkab muusikat armastama, oma liigutusi rütmusega kokkukõlastama ning sõnu viisiga ühendama. Laul viib teda läbi terve looduse, äratas temas ilutunnet ning tänutunnet looduse (Looja) annete vastu.

8. Laps kuulab jutukesi, mis tema õrna ea ja mõistuse jaoks vali-

tud, ja kui ta ise ka kõike soravalt jutustada ei suuda, siis on ta ometi mõttest aru saanud.

9. Mis teevad laste käed lasteaias?

Fröberi põhjusemõtte järele on võimne parem kui teadmine. Sellepärast õpivad käed palli veeretama, viskama ja kinnipüüdma, ehituskiva igas järjekorras ülesseadma; nad õpivad paberit koolutama, lõikama ja kokku õmblema; nad ühendavad puupulgakesi ja rõngaid, sõlmivad lõnga; nad õpivad joonistama ja savist voolima.

10. Mida võib oodata kätelt, kui nad sarnaste harjutuste ja gümnaastiliste mängude läbi paenduvateks ning tugevateks on tehtud? Silmadelt, mis on harjunud asjade värvi tundma ning vormide üle tähelepanema? Neilt silmadelt, mis kaugust mõõtude järel hinnata oskavad ja mille kaudu arvude salgad hingele ligindatakse?

11. Arenenud meeled on sise- ning välisilma vahendiks, nad on alati headeks abilisteks uute muljete hingesse peasemiseks.

12. Kõige selle juures liigub laps armastuse ja sõpruse õhkkonnas, samas kõlblises ümbruses, kui kodus, kust ta iga päev lasteaeda tuleb.

Mis lasteaeda antavatesse laste vanadusesse puutub, siis on siin vaated mitmesugused. Paljudes lasteaedades leidub juba kolmeaastasi lapsi. Nende käimine on aga mitmeti kaunis raskendatud. Kohaliste olude ja kliima tingimiste järel on soovitamam alles nelja ehk viieaastaselt algust teha. Kus lasteaed mõnel põhjusel läbiviimata on, seal tuleks esimesel kooliaastal Fröbeli meetodi võimalikult palju tarvitada. Õpetajad, kes lasteaia tegevusega tuttavad, on siin enam-vähem ühel arvamisel, et hilisem lugema ning kirjutama õppimine mitte kahjulik ei ole, vaid isegi kasulik on, kui temale eeldub lasteaia kasvatus.

Meie õpetajatel ja haridustegelastel tuleb tõsisemalt kui senni lasteaedade küsimusega tegemist teha. Nii kaua aga, kui lasteaedade avamine võimaldav ei ole, peaks katsuma kooli alamates klassides Fröbeli meetodi tarvitada.

E. Pappenheimi ja E. Heerwarti järel J. Annusson.

Kõnelegem oma keelt õieti!

A. Ploompuu.

Meie oma keel oleme meie ise; võõrad keeled on meie sõnade tagavara. Võtkem enestele tunnistada: meie kõneleme oma keelt halvasti, — mitte sellepärast, et meie seda ei mõista, vaid meie ei hooli. Pole kellelegi meele tulnud. Sagedasti kuuleme kiitmist: tema räägib hästi Saksa keelt, sellel on Wene keel selge kui vesi jne. Aga kas on keegi ütelnud: tema räägib hästi Eesti keelt. Ehk kui ütles, siis mõne võõra kohta, kellele see teenuseks pandi. Oma keskel ei pane meie sugugi imeks, kui keegi küsib: „Kellega ma seda ahju kütan, kui puid ei ole?“ Ehk söögilaua juures: „Keda ma siin söön, siin pole ju kedagi süüa?“ Niisugust keelt võime iga päev kuulda. Aga kui mõni meist Vene keeles ütles: „Съ кѣмъ же я буду топить печку, когда дровъ нѣтъ?“ Ehk Saksa keeles: „Mit wem soll ich den Ofen heizen, wenn ich kein Holz habe?“ siis muikaksime ja oleksime „kriitilised“. Meie oma keel — moa keel — nagu ei oleks arvustust väärt. Nii ei või see jääda. Tähtsamatele nõudmistele lisaks olgu: enam lugupidamist iseenestele — oma keelele!

Meie ajaloo algus on udune; — nii on see igal rahval. Aga kohe pärast seda oleme ikka teiste mure all elanud. Saatuse määras nii, et meie ei saanud ise oma ajaratust veeretada; meie ei võinud omapäraselt areneda, vaid võõrastel oli jkka meiega tegemist. Võõrad hoidjad ja kas-

vatajad juhtisid ka, kuidas pidime oma mõtteid vahetama — kõnelema. Kes teab, missugustana meie keel siis oleks kõlanud ja kuuldunud, oleks meie saanud oma pead kasvada. Mõisa hopman, kirikisand, — isegi kõster ja kõrtmik — kõnelesid meiega kui enestest alamatega. Nende lauseehitus ja sõnajärjestus kuuldus meile võõrastana. Aga mis sellest. Meil näitus, et võõrastel oli julgust elule silma vaadata, ja püüdsime ka nende eeskujule; meie kõnelesime, kuidas tugevamad ees. Mõned pidasid seda halpimiseks, — siiski jäi aja jooksul sealt meie keele külge mõndagi. Nõnda harunes meie keel kaheks: see, mis isekeskis kõnelesime ja see, mis võõrastelt kuulsime, ning nendega kokku puutudes tarvitasime. Aga meie kasvatajad õpetasid meid ka lugema ja kirjutama. Ehk õigemini ütelda, nendel enestel oli vaja meie keeles lugeda ja kirjutada. Seal olime ühis-tegelasteks. Aga seal ei saanud meie oma õiget keelt tarvitada, vaid pidime sellega leppima, mis võõrad pakkusid. Võõraste korraldatud keel jäi kirja keeleks; seda kuulsime reastoolilt ja mujalt, kus meiega valjult räägiti. Ja kõik mis inimene kaua kuuleb — kui ka vastu tahtmist — jääb temale viimati meele. Valitsema jäi võõraste moonutatud keel; oma keel otsis ulualust rahvaluules: vanasõnades, mõistatustes, kõnekäänudes, lauludes, — aga muinasjuttudest hakkas ta võõrduma. Muidugi tegi aeg mõlema keele kallal oma tööd. Omavahelise kõne keele arendajateks olime ise — ilma teadmata; kirja keele keetmise kallal olid mujalt kutsutud meistrid töö. Selle mõju oli meil ikka tunda. Aga meie visadus hoidis meid alla jäämast. Elasime ja heitlesime sakslusega. See vältas kunni venestamise ajani. Siis tulid uued voolud ja tõuked. Kasvatajad sattusid isekeskis tülli; meie olime neile seda väärt. Aga meie ise kasvasime ka kangemaks ja hakkasime oma keele arendamisest osa võtma. Nüüd on meie keelel mitu haru. Võtan need üksikult kõne alla. Need oleksid: a) rahva keel, b) kirja keel, d) haritlaste keel, e) kadakasakste ja pajuvenelaste keel ja g) nooresoo keel.

Puhast, kindlat rahva keelt pole olemas, vaid on ainult murrakud. Iga kihelkond, isegi iga vald ja küla, kõneleb teatavais piiris oma keelt. Üleüldiselt aga on meil tuntavad Tallinna ja Tartu murrak. Need murrakud harunevad oma korda veel mitmesse erakonda. Näit. on võrulane ja tartlane esimest korda kokku juhtudes üksteisele nii võõrad, et vaevaga suudavad mõtteid vahetada. Tallinna maa mehest pole rääkidagi, — sattub see sinna, siis on ta esiotsa päris hädas. Tallinna maal on Kolga ranna murrak (ranna keel) tuntud. Ka siin pole sisema mehe ja randlase vahel lugu parem.

Rahvas räägib niisugust keelt, nagu seda iga üksik oma ümbruses kuuleb. Siin püüab igaüks oma vastukõnelejaga ühes meeles olla; ainult siis, kui see mitte küllalt austatav pole, ei hoolita ka tema arvamisest — keelest. Kui kahes külas kõrvuti omad keelelised iseäraldused on, siis kõneldakse kodu oma keelt, vastastikusel mõtetevahetuses aga püütakse sarnased olla. Rahva keel ei tunne grammatika säädusi, aga heidab siiski instinktiliselt täiesti nende alla, — toimetab ja loob uusi sõnu ja sõadusi, omandab võõrad sõnad ja teeb nad oma laadiliseks. Kõike seda korraldab tema ilma, et ise märkaks; ta kasvab, edeneb, haruneb teadmata — omal teel. Meie kohus on seda teed tähele panna — seda tunda.

Nagu iga teine töö, tarvitab kõnelemine aega ja vaeva. Ka siin püütakse vähema jõu kulutamiseega rutemalt valmis saada. Selle tagajärjel jäävad sõnade lõpud selgusetaks, raskemad umbhäälikud (konsonandid) pehmenevad, rõhuta silpide täishäälikud (vokalid) sattuvad rõhuga silpide mõju alla, kaksiktäishäälikud (diftongid) sulavad üheks, sõna algusel olevad konsonandid jäävad sumedaks.*) Mis enne selgesti kuuldus

*) Praegu maksva sääduse vastu, oleks kõlalisel õigem Eesti keeles sõnade algusele kõva konsonandi asemele pehme kirjutada.

jääb aja jooksul segaseks, ja kaob. Sõnad on lühenenud. Järgmine põlv hakkab neid täielisina tarvitama. Nõnda kuuldusid näit. pere nimed neljakümne aasta eest „Peetri-Jaani“ ja „Wahesauna“, nüüd aga „Petrani“ ja „Vaesna“. Ka on inimestel viisiks sõnu meelega teisiti hääldada, kui need iga päev tarvitusel on. See sünnib kas pilke toonis või muidu hää tujuga. Seda kuuleb teine, kolmas — ja hakkab võõriti väänatud sõnu, kui kohaseid, tarvitama. Veel saavad mitmed sõnad selle läbi väära tähenduse, et kõneleja neid, esimest korda kuuldes, õieti ei mõistnud. Ta hakkab siis sõna oma tunde järele tarvitama ja — kui parandajaid ei leidu — saab sellest teistelegi. Niisuguseid kahe-, aga isegi kolme- ja neljatähenduslisi sõnu on meil palju. Näit. „hakk“, mis tähendab vilja hunnikut, lindu ja katuse päälispuud. Kõneleja hääldab sõnu nii hooletumalt, et raske on häälikute vahet teha, ehk kuulja kõrv ei püüdnud õiget häält kinni. Nõnda kuulduvad sõnad mitmesugustes teisendustes. Näit. „kirves“ ja „kerves“. Nõnda sünnib keele muutmine. Rahvas eitee „kes“ ja „mis“ vahet — pääle nimetava (nominatiiv) käände. Keegi ei kõnele: „Mis on minu lusika ära võtnud?“ Ehk kui nõnda öeldakse, siis on jutt mõnest eluta asjast. Aga sagedasti kuuleme: „Kellega ma söön, siin pole ju lusikat.“ Ehk mis veel hullem: „Keda ma söön, siin pole ju kedagi süüa.“ Kõneleia ei aimagi, et siin võib tegemist olla elusa loomaga või inimesesööjaga. Siiski ulatab rahva keel täiesti tema mõtete avaldamiseks. Sõnad on omal kohal ja õiged — paenduvad iga tunde väljendamiseks. Meelte otsused leiavad sõnades täieliku reflekti. Mõte upub sõnadesse. Tahame sõna tähendust õieti mõista, siis kuulame, kuidas ja missuguse tundega rahvas teda tarvitab. Keele lähtekoht ja hing elab rahva seas. Siin elatakse keelega ja keele sees. Rahva keel on mets, millest teised keeled oma tarbepuud võtavad.

Meie kirja keel haruneb praegu kaheks: esiteks ilukirjanduse keel, mis loeme uuemates teostes, millele meister on julgenud oma nime juure panna. Siis ajalehtede keel, mis vähese jõu ja suure rutuga kokku kirjutatakse. Mõlemate mõju ja edu on väga suur. Ajalehtede keeles on kõik keeled ja murrakud koos. Aga nad ei lepi üksteisega. Ei panda tähele meie grammatika omapärasusi: võõral eeskujul pööratakse need teisale; otsitakse seda, mida ei ole, ega märgata, mis seal on. Lauseehitus pole sagedasti meie laadi. Õigekirjutuse vead paistavad mõnikord silma, ka ei peeta selles järjekindlust. Kirja keel esitab meie vaimu tööde suurust, nende täies ulatuses. Tema on üks nähtav osa meist enestest — meie rahvast. Kirja keelt lugedes uuendame oma vaimu, saame osa sellest, mis teised mõtelnud. Kes palju kirja keelt lugenud, selle suusõnaline kõne muutub ka kirjakeelseks; ta hakkab seda keelt tarvitama, mida ta lugenud. Sellepärast on väga tähtis, missugust kirja keelt meie loeme, — missugust näeme ja kuuleme. Julgeme nõuda: kui teie meile midagi kirjutate, siis tehke seda nii, et meie selles hääd eeskujut näeksime. Kirjakeel olgu õige, kaunis ja kõlav! Ehitage laused eestipärased, siis loeme neid isuga, õpime mõtteid mõnusalt ütlema, saame teist õieti aru ja edeme — omadel teedel. Tänuväärt on see vaev, mis meie ilukirjanikud uuemal ajal on näinud, kui kirja keelt arendasid. Meie oskame sellest lugu pidada. Aga raamatud ei puutu meile nii sagedasti pihku kui ajalehed. Meie igapäevane elu on ajalehtedega ühenduses. See kirja keel, mis siin esineb, jääb meile enam külge, mõjub meie igapäevasse kõne keelesse ja kirjavahetusse. Ajalehed on meie kasvatajad; tehku nemad seda nii, et töö tegijad kiidaks!

Meie haritlaste kõne keel ongi raamatutest ja ajalehtedest omandatud kirja keel. Nende suus kõlab see aga enam võõrakeelsete sõnadega segamini; see on osalt võõrakeelse kooli süü. Mõtted käivad siin laiemalt, kui kõne avaldus ulatab; kõneleja enese hingeline tunne ei leia alati

sõnades vastukaja. Et peale Eesti keele veel teisi keeli mõistetakse, siis on ka aimed sagedasti teised; need ei andu igal korral täpikäälsele tõlkimisele — sellest see sõnade otsimine ja meie grammatika vastu eksimine. Õiget Eesti keelt kuuleme nendelt kunni talu tares tuntud mõistete ulatuseni. Sealt edasi algab lonkamine, võõraste keelte najal lausete seadmine ja oma keele põhijoontest kõrvale kaldumine. Kõige kuuldavam ja silmapaistvam yiga, mis harilikult tehakse, on sihitava (akusatiw) käände asemel osastava (partitiw) ehk nimetava (nominatiw) käände tarvitamine. Näit. „Ostsin tükk maad“. „Korjasime toop marju“. „Tema tõi seda raha ära“ jne. Mõned vead on meil nii igapäevaseks saanud, et kõne sees neid enam pahaks ei pandagi. Näit. ütleb eestlane õieti: „Selle töö peame täna lõpetama“. Aga kui keegi kõneleb: „Seda tööd peame täna lõpetama“, siis kuuldu see ka õige. Ja kui mõni kadakasaks arvab: „See töö peame täna lõpetama“, siis ei põlga meie kõrv ka seda. Meie kõneleme õieti: „Ostsin uue noa“. „Sina kaevasid sügava augu“. „Tema oli varba vastu kivi lõõnud“ jne. Siis peaksime ka õieti ütleva: „Su priiuse olid matnud...“ „Aleksander andis käsu...“ „Meie igapäevase leiva anna meile...“ jne. Kuna meie ometi — võõriti osasihitust tarvitades — laulame ja palume: „Su priiust olid matnud...“ „Aleksander andis käsku...“ „Meie igapäevast leiba...“ jne. Veel mõned näitused linnast ja mäält: maal „palkame aastaks sulase, võtame kolmeks päevaks toitu kaasa ja läheme heinamaale“. Nõnda peaksime ka linnas õieti kõnelema: „Palkasin (võtsin) tunniks voorimehe ja tellisin aastaks ajalehe“. Aga meie palkame voorimehe tunni peale ja tellime ajalehe ühe aasta peale; maal läheme tuttava juure ja jooma kohvi, linnas läheme kohvi peale; maal „koer kolgib kosilasi“, aga linnas haugub ta kosilaste peale. Maal ütleva: „Sest ei tule midagi“. Aga linnas: „Sest ei tule midagi välja“. Maal küsime: „Missugune (milline) see mees on?“ Aga linnas: „Missugune (kuidas) see mees välja näeb?“ Maal on mehel tubaka hais juures, aga linnas haiseb tema tubaka järele. Maal paneme liha soola, aga linnas soolame ta sisse. Maal kolib inimene ühest perest teise, aga linnas kolib ta ühest korterist teise üle. Maal võetakse mõis oma kätte, aga linnas võetakse ta üle jne. jne. Miks oleme meie nõnda kõnelema hakanud? Wist küll sellepärast, et meie kuulsime, kui need kõnelesid, kes võõras keeles mõtlesid ja Eesti keeli ütlesid. Aga nemad tõlkisid viletsasti oma mõtled Eesti keele. Meie ei olnud kriitilised küllalt otsustama, kas need on ka Eesti keele kohased ja võtsime ebapärased sõnajärjestused omaks. Mõned aastad tagasi peeti seda iseäralise tõusu tundemärgiks, kui keegi Eesti keelt viletsasti väänas; meie seas leidus halpe, kes armastasid sellega kelkida, kui nemad oma emakeelt ei osanud. Tehti endid meelega tõmbiks. Lastega räägiti Eesti keelt, kui keegi võõras ei kuulnud, — sest see oli kõige kergem, — aga väljas jalutades ja mujal avalikkudes kohdades muudeti nad muulasteks. Võis sagedasti kuulda, kuidas lapsed vanematele „häbi“ tegid. Seesuguseid väär-Eesti keele mõistjaid hakkas rahvas kadakasaksteks hüüdma. Lähem minevik tõi nende kõrvale veel pajuvenelased. Need olid inimesed, kes Vene kooli surve alt vabastudes ka tõttasid endid avaldama. Vene värk oli siis vägev, — ja kes ei tahaks vägev olla; halpimine on ju inimline yiga. Neid hakati kadakasakstega võrdlema; ühesugused kalduvused olid mõlemail. Paju nimetust poleks vist olnud, kui kadakas sinna poleks sihtinud. Niihästi kadakasakste kui pajuvenelaste sugu on meil suremisel, ehk — nende eneste keeles — välja suremas. Aeg teeb mõlemate kallal oma tööd. Esile tulevad meie oma noored. Nemat käivad seda rada, mida vanemad ees tallanud. Neile ei või midagi pahaks panna, ega nendelt rohkem nõuda kui vanad suudavad. Noorte teod on ikka vanade õhutatud. Aga kas olete kuulnud, kuidas nemad kõnelevad? Näit. „Знаешь, tead: meie lähme täna õhtu

katoki peale!“ „Ja, ma kukkusin eile siitsupalli peal maha, sellepärast pean täna õhta sealt loobuma“. „Selles suhtes mõtlen ka mina, et peab loobuma: ilm on ju nii külm“. „Aga tead... See... jälle... äää... näh! Fu! Mis tand oli... Aga interesna oli tõe poolest. Meie käisime teatris. Naer oli üleüldine, — ma saavutasin kõhu valu...“ jne. jne. Kõne vool ja eneseavalduse tung on nii rutulised, et väljendamise organid sõna eel kuule. Mõtted pörkavad ja ununevad, uutele ruumi andes. Noored on uudishimulised ja muljete-ahned. Iga uus sõna, mille meie praegune futuristiline aeg esile toob, võetakse sedamaid tarvitusele. Et murde sõnade tähendust õieti ei tunta, siis eksitakse nende tarvitamisega. Aga kellel on aega selle peale mõtelda, kellel on tahtmist ennast laska tagurlaseks hüüda, — peab ju ikka ajaga ühes sammuma. Nemed kõnelevad seda uuemat „modern“ keelt, mida nad isegi ei mõista. Aga nii on lõbus. Ainult äritatud olekus ja siis, kui nad endid unustavad, kõnelevad nad oma kodukondsete kombel. Kirjas minnakse veel kaugemale. Seal on aega kaaluda, oma sõnade teadutagavara ja käänamise osavust näidata. Kahju ei tee see keeleline koblamine mitte. Ta õpetab noori arvustama, leidma, keelt tundma. Ainult siis võib see keelele ohuliseks saada, kui niisugused — keele loomulise edenemise teelt kõrvale minnes, ebakohaselt, vägise tuletatud — sõnad mõnikord keelesse juurduvad. Näit. „hä-dapidur“ vaguni seinal, mis ennast ikka jälle nii haavavalt meele tuletab.

Lõpul tuletame jälle hakatust meele: kõnelegem ja kirjutagem oma keelt õieti! Pidagem lugu oma keelest! Ärgem patustagem selle keele loomulise arenemise vastu! Ärgem tõtakem enne uut looma ega võõrsilt laenama, kui oma tagavarad alles läbi vaatamata! Sellega saame iseendid tundma, — jätkame jälle vana Eesli elu, — keel edeneb ja meie saame paremaks. . .

Pedoloogia — lasteteadus*).

Üleüldiselt on tunnistatud see asjaolu, et moodne pedagoogika on rajatud psühholoogilisele alusele. Kui pedagoogika tahab inimest kõigekülgelt kasvatada, siis peab ta teda enne kõigekülgelt tundma. Kasvataja peab olema hingeteadlane. Aga kui hingeteadus peab kasvatusteadusele nurgakiviks olema, siis edendab kõige tähtsamat osa siin laste hingeteadus. Seda on kõige paremad kasvatusteadlased nõudnud. Südilt kaitses lapse loomuse uurimist Russoo. Püüdke kõige pealt oma kasvandikka uurida, kõneles tema, armastage lapsi, olge tähpanelikud nende mängude ja lõbustuste vastu. Laste kehaline ja vaimline edenemine läheb teatud seaduste järele, kirjutas Spenser, kui neid seadusi sugugi tähele ei panda, siis on selle tagajärjeks surm; kui nende järele vähegi käiakse, järgnevad tõsised kehalised ja vaimlised rikked. Ainuit siis on täielik edenemine võimalik kui neid täpisealt täidetakse.

Kas meie peame külmaks jääma laste hingeelu vastu? kirjutas Pirogov. — Ütelge mis võiks olla õpetlikum, mis ülevam, mis püham kui hingeline lähenemine selle jumaliku lapse ilmaga? Keda ei huvitaks selle ilma avaldused ja ilmutused? Kui ometi kõik kutsutud vanemad ja kasvatajad astuksid sellesse saladuslik-pühalikku inimese hinge temp-lisse! Kui palju uut ja enneaumamata näeksid nad seal!

Vana pedagoogika ei rahulda enam mõtlejaid kasvatajaid ja õpetajaid. Ta jätab neid juhatuseta ning abita rasketel silmapilkudel, ei anna võtit laste hinge avamiseks. Iga päevaga kaotab ta oma usaldust. Teda ei või uuendada, ütleb Binet, ta peab maani maha kistama. Raskemad

*) Allikatena tarvitatud Stanly Hall'i ja N. E. Rumjantsevi tööd.

probleemid lahendab ta autoriteetide arvamisega, faktide asemele seab ta õpetused ja jutlused. Sõnad ja sõnad — eee on vana pedagoogika peajoon.

Tundus tarvidus pedagoogika järele, mis eluga seotud, mis põhjeks vaatluste ja katsete peal, mis aluseks seaks mitte ainult oletused ning mõttemõlgutused, vaid faktid laste edenemise alalt.

Sellepeale vaatamata ei edenenud laste iseäranis nende vaimlise ilma tundma õppimine mitte ruttu.

Lasteteadus — pedoloogia — on XX aastasaja laps. Süstemaatilise lapse uurimise alguseks võib aastat 1882 nimetada. Sel aastal ilmus Saksamaal Preyeri „Lapse hing“. Saksamaalt lagunes see vool teistesse maadesse. Praegusel alal edeneb pedoloogia kirjandus Ameerikas ja Euroopas õieti ruttu, avades pedagoogikale uusi väljavaateid.

Ameerika hingeteadlane Hall pani tervele pedoloogilisele liikumisele aluse. Peab meeles pidama, kõneles tema, et kool on laste tarvis, aga mitte lapsed kooli tarvis. Sellepärast peab õppekavasid laste edenemise järele seadma, aga mitte lapsi õppeviiside ja kavade järele. Professor Hall korraldas suvistel kooli vaheaegadel kursusi õpetajatele, lastevanematele ja teistele, keda hingeteadus ja kasvatusteadus huvitas. Neile kursustele kogusid sajad kuulajad.

Loodame, et tulevasuvised kursused meie õpetajatele sedasama pakuvad.

Psühholoogilise ettevalmistusega Ameerika õpetajad toimetavad mitmesuguseid psüho-füüsilisi katseid õpilastega, rikastavad sedaviisi pedoloogilist kirjandust ja lähendavad teadust elule.

Igaüks teab mis tähendus huvil on. See äratas tähelepanu, kiirendab pikaldasi protsessi ja vähendab jõupingutust aine omandamisel. Iga õpetaja teab kui palju õppimise vaeva vähendab asjaolu, kui ta laste lõbusid ja mängusid tunneb. kui ta teab, missugust elu lapsed elavad, kui ta tunneb oma klassi ehk iga õpilast üksikult. Nende huvide tundma õppimine ja liigitamine on üks pedoloogia ülesannetest. Laste huvide tundma õppimine võimaldab meile õppemetoodide muutmist, näitab missuguses eas ühte või teist õppeainet otstarbekohasem on õpetada. Pedoloogia abil saame teada missugune lapse iga vastab sellele ehk teisele huvile, millal huvi kõrgem tipp, millal ta langema hakkab. See võimaldab meile ära määrata missugused õppeajad enim, missugused pärast õpetada, et õppimine läheks sunduseta ja lapse kõige vastuvõtlikumas ajajärgus.

Pedoloogia aineks on tundma õppida kõigekülgselt laste kehalist ja vaimlist loomust sündimisest alates ja lõpetades kooliga. Selle teaduse ülesanded on — koguda ja süstematiseerida kõik, mis kuulub laste elusse ja edenemisesse, leida selle edenemise seadused ja kindlaks määrata tema ajajärgud.

Lastes hinge avaldused on nii õrnad, et ainult osav vaatleja neid tabada suudab. Et edukalt lapse hinge hieroglüüfide lugeda, selleks on tarvis hästi ettevalmistatud, psühholoogiliselt haritud jõudusid.

Õpetaja peab end tutvustama kooli psühholoogilise uurimise meetodidega. Need uurimised ei takista õpetajat tema jooksva töö juures. Lapse ea psühholoogia andmed ja psühholoogilise uurimise meetodid rikastavad õpetaja kogemusi ning teevad tema töö kavakindlamaks. Lastes uurimine teeb õpetaja iseseisvamaks, ta sunnib teda aru andma iga uue võtte juures ning suurendab sedaviisi huvi tema kutse vastu.

Venemaal ei võinud pedoloogia kuidagi edeneda. Haridusministeeriumi ideaaliks polnud mitte vaba, mõtleja õpetaja, kes iseseisvalt oleks võinud keerulisi pedagoogilisi küsimusi otsustada, vaid ametnik, kes vaikides ministeeriumi eeskirjasid pidi täitma, eeskirjasid, mis kõik pedagoog-

gilised küsimused otsustasid ja õpetaja tööle pidid vaimustama. Sellepärast pole ime, et meil pedoloogias veel vähe teatakse, isegi pedagoogikaga sagedasti ära vahetatakse.

Peaallikaks laste uurimises on vaatlamine. Vaadelda lapse hingeelu — tähendab vaadelda kogu tema tegevust: liigutusi, mängusi, kõnelemist jne. ja neid tõlkida samasuguste avalduste kaudu täiskasvanute juures. Peab tähendama, et see väga raske ülesanne on. Sagedasti unustatakse ära, et lapse mõtlemise viis sootuks teine on kui täiskasvanul ja otsustakse eneste järele. Siin peab ikka lapse seisukohale asuma. See õpetaja, kes lastega laps on, suudab lastest aru saada.

Peaaegu iga mõistlik ema võib ütelda, kas tema laps nõõpsid, postmarkisid korjata tahab, missuguste lastega ta seltsib, missuguste nukkedega ta mängib, millal tal esimesed hambad tulnud, kas ja millal ta haige olnud ja missugune ta armsam ajaviide või mäng on. Tähelepanelikum ema võib oma lapse üle teateid anda kas tema ehmatab, vihas- tab, mida ta järele aimab, missuguseid liigutusi ta sel ja teisel juhtumisel teeb, võib teda kaaluda ja mõõta, võib kõneleda lapse naerust ja pisaratest, tema kõne edenemisest ja paljust muust. Seda enam võib õpetaja lapse hinge avalduste üle teateid koguda.

Veel kasulikum asjale, kui seda vanemad ja õpetaja käsi-käes teevad. Ei saa salata, et meil kodu ise ja koolis ise õhkkond on, et laps siin ühte ja seal teistviisi samade tegude vastu reageerib. Kooli ja kodu lähenemine toob lapse tundmisele suure sammu ligemale. Sellepärast, õpetajad, otsige juhust, et lastevanematega sagedamini kokku puutuda, see kergendab teie tööd klassis mitme võrra. Lastevanemad, astuge sagedamini koolimajasse. Teie ei tunne oma lapsi küllalt hästi. See võimaldab teile neid paremini tundma õppida ja lähendab teid teineteisele.

On veel teisi teid olemas kuidas lapsi tundma õppida: küsimiste viisi ja eksperiment. Need tarvitavad aga paremat ettevalmistust ja sellepärast jäägu need erikirjutuse ülesandeks.

Vaadelda peab aga iga õpetaja oskama, sellepärast /peame esialgu seda õppimise viisi tarvitama, et paremaid õpetamise ja kasvatamise võimalusi luua.

Kas võib veel midagi liigutavamam olla, kui valesti arusaadud laps?

Üueks kooliks võib olla ainult see, mis laste päralt on, kus töötab õpetaja, kel oskust ei puudu lapsi tunda ja tahtmist ei puudu neid tundma õppida. Selleks, et saapaid teha, majasid ehitada, laeva või raudtee vedurit juhtida — kõneles Spenser — peab palju õppima. Kas tõesti siis inimese hingeline või kehaline edenemine nii lihtne protsess on, et selle järele valvamine ja tema juhtimine sugugi ettevalmistust ei nõua?

Kui see mitte nii lihtne pole, kui see protsess kõige keerulisem looduses on ja selle juhtimine kõige suuremaid raskusi teeb, kas ei ole siis hullumeelsus nende ülesannete täitmisele asuda ilma ettevalmistumata.

Paremaks ettevalmistuseks õpetajale on laste loomuse ja selle edenemise seaduste tundma õppimine.

Et inimest kõigekülgelt kasvatada, peab teda ennem kõigekülgelt tundma.

Õppige kõige võimalustega lapse hinge tundma, see hõlbustab teile laste elust arusaamist.

Lapse iga on meile seesama, mis Juuda rahvale kõrbes päeval pilvesamm ja ööl tulesamm oli. Ilma teiste imedeta saame meie läbi — see ime on igavene.

Hans Roos.

Ekskursjoonide korraldamisest.

Üldishariduslike kooli ajaloos on senniajani domineerival kohal püsinud ülesanne: anda õpilastele võimalikult palju teadmisi, neid vormaalselt arendades. See ülesanne on veel praegu paljudel üldishariduslistel koolidel peaülesandeks ja eesmärgiks. Ainult harvades õppeasutustes tungib nähtavale värske vool kasvatada õpilastes vaatlemise, uurimise vaimu, mida nad võiksid koolist ellu kaasa võtta, kui alalisi loomuomandusi. Sellega kasvatatakse just aktiivseid, iseseisvaid inimkonna liikmeid, kellel ei puuduks ka loomise võime.

Tuntud tõde on, et teadmised, mis ammutatud raamatutest, ununevad pea; nad ei jäta hinge nii sügavaid jälgi, muljeid, kui teadmised, mis saadud ilma mingisuguse vahendita elult eneselt. Iseäranis on see maksev laste kohta, kelle mõistus on korraldud just konkreetiliste faktide ja nähtuste vastu võtmiseks. Sellest tõusebki nõudmine viia lapsi looduse nähtuste juure, lastes neid ise õppida. See vool on vana. Praegu sammuvad selle voolu tulisemate eesvõitlejate ridades Inglise pedagoog H. Armstrong ja Saksa koolimees G. Kerschensteiner. Nad on ülesseadnud õpetamises n. n. töö põhimõtte, kus õpilaste isiklikele praktilistele töödele, vaatlemisele ja uurimisele laialdane tegevuse võimalus jäätakse. Katsed laboratooriumis, praktilised tööd ja õppekäigud, ekskursjoonid on need abinõud, milleta õppetöö uuema aja koolis võimatuks saab. Juba lapsest saadik on inimesel tung loodusesse. See tung on instinktiivne, nagu tung elada, sigineda jne., ning asjata on aastasadade jooksul püütud võõrutada inimesi sellest. Juba paljas viibimine vabas looduses tõstab meeoleolu ka kõige rõhutumatel, vabastades ja vaigistades kõige kibedamad tundmused. Kui palju suurem ja ülearune on see mõju, kui osatakse tähele panna, õppida ja lugeda loodusest. Mitte asjata ei kõnele luuleline muinasjutt inimestest, kes oskasid lindude ja loomade keeli, kes metsa puude vaikes tasases sosinas leidsid sõnu, mis avasid neile kõige varjatumad saladused, andes neile nõia võimu. Looduses elades oli alginimene taga vahendita ühenduses, tundis teda täiesti. Seda ühendust toetada peame ka nüüd. Selleks on õppekäigud üks võimalus, mis lubavad koolitoas saadud teadmisi konkretiseerida, neid laiendada, süvendada ja ühendada. Värsked rikkalikud muljed ja elamused, mis saadud õppekäigul, annavad rohket ainet järelemõtlemiseks ja juurdlemiseks. Seal juures sünnib mõtlemise protsess, vabalt, tahte pingutuseta, mis harilik asi klassis. Arusaadev, et see ka õpilast palju sügavamini ja parem arendab, kui igasugune raamatutarkus, mis tihti tuubitud mehaaniliselt, vastamiseks, ning mis selle tõttu ka ununeb vajaduse kadumisel. Pealegi saadakse ekskursjoonil hulk muljeid, mille olemasolu alguses ei märgatagi. Alles pärast mingisugusel kõrvalisel mõjul kerkivad nad teadvusetuse vallast, ning astuvad loogilisse sidemetesse teiste aimetaga. Iseäranis on ekskursjoonid tähtsad linna lastele, kes üleskasvanud kitsastel tolmustel tänavatel ning õhuvaestes korterites. Neils on vaba loodus täiesti tundmatu ja võõras. Eemal olles monotoonsest igavast perekonna ja kooli elust, müra, mängude ja uute muljete ning sündmuste keskel, ootates veel huvitamaid, tekkib lastele isesugune vaimline seisukord täis elevust ja vastuvõtlikkust, mida õpetajal nii kerge kasutada.

Seda asjaolu on tähelepannud ka meie koolid osalt, ning ekskursjoonide küsimus on saanud põlevaks päevaküsimuseks, mida hakatakse harutama juba ka pedagoogika nõukogu istangutel.

Iseäranis elavaks muutus asi kevadel, kui avanes võimalus riigiraudteedel saada vaba hinnata sõitu ekskursjoonideks. Siis võis iga päev märgata linna tänavatel elavalt liikuvaid õpilaste salku, kes kas olid ilmunud maalt või teistest linnadest, et tutvuneda pealinna ajaloo- ja muin-

sus-märkidega, või rändasid linnast välja loodusesse maale, et tundma-õppida ümbrust ja kodumaad ning leida tõendusi talvel raamatutest ammutud teadmistele. Need õppekäigud, nii hästi pikaajalised kaugematemesse kohtadesse, kui ka lühikesed linna ümbrusesse, olid korraldud tulises kündumises kodumasse ja armastuses ta looduse iluvastu. Mõte luua uut kooli, kus ekskursioonil muks küsitlusviisina, meetodina, oli veel kaugel. Vaadati asja peale liig roosiliselt, unustades, et ees veel hulk raskusi võita. Selle tõttu kandis nende korraldus juhuslist laadi, oli ilma kindla eesmärgita ja ülesanneteta. Tihti ei tunnud õpetajad-juhud isegi kohta, kuhu nad väljasõitsid ehk läksid; nad olid seal esimest korda nagu õpilasedki, kes janunesid näha, õppida ja vaadelda. Arusaadav, et tõsisest tööst sarnasel ekskursioonil juttu ei võinud olla, vaid nad muutusid pidulikkudeks lõbusõitudeks, jalutuskäikudeks, kitsastest klassitubadest vabasse õhku nagu neid isegi õpetajad ja õpilased nimetasid. Muidugi ei saa ju salata nendegi, olgugi ettevalmistamata ja juhusliste, õppekäikude kasu. Juba see on kindel, et nad tõstsid armastust kodumaa vastu, mis meil paistis ikka viletsana ja võõrana. Taimeteadus, mis kinnitab oma juurtega tuiskavat liiva mererannal, hõbepaelana looklev metsojake, õõtsuv samblasoo, kungas, kust areneb avar vaade üle lokkavate viljaväljade ja tumenevate metsade, kõik see pakkus õpilasele kui õpetajale lõpmata palju ilusat ja huuvitavat vaatlemiseks, tõstes kodumaa väärtust ja lugupidamist nende silmis.

Kuid õppekäigud on niivõrd suuretähtsusega, et võimata leppida nende juhuslike laadiga. Tuleb esineda kindlama kavaga. Kõige pealt tuleb anda eesõigus lühikese ajaliste õppekäikudele kodukoha piirkonnas ja lähemas ümbruses. Pikaajalised ekskursioonid on vähem liikuvad ja raskemad, ning seotud hulga kuludega ja askeldustega. Neid on võimalik korraldada ainult õppevaheaegadel, ega saa teha osavõtmist neist sunduslikuks. Ka sisuliselt on nad ikka enam-vähem katkendilised: neis puudub kindel süstemaatiline vaatlemise kava ja nähtuste ülesmärkimine. Muidugi ei vähene seejuures nende ekskursioonide vajadus, aga nad peavad ilmuma, kui kokku võte, lõpuakkord, mis iseäranis tähtis kodumaa tundmises. Lühikeseajaliste ekskursioonide peale tuleb just eestkätt tähelepanemist juhtida, tehes neid tingimata sunduslikeks kõikidele koolidele.

On teada, et isegi praktilised tööd laboratooriumides, olgugi hästi korraldud, ei suuda õpilastele anda seda, mis neil vaja on ümbritseva looduse tundmiseks, nähtustest arusaamiseks ja analüüsimiseks. Võib olla töötanud hästi huvitusega laboratooriumis, kuid siiski olla abitu ja oskamatu väljaspool kabinetti. See nähtus ilmus ka tihti just meie õpetajate juures. See on ka mõistetav. Vähe on, et õpperaamatutes domineerival kohal kodumaa oma iseäraldustega seisab, vähe on seda, kui õpilastele tuuakse objektisi klassituppa vaatlemiseks ja analüüsimiseks ja seletakse, kus neid objekta leida võib ning millal neid vaadelda saab. Tarvis on õpilasi neid asju tundma õpetada kohal, kus nad ühenduses hulga teiste asjadega. Siin peab õpilane iseseisvalt ja tõsiselt lähenema igale asjale ja nähtusele, mis ette tuleb. Tuleb õpetada kasvandikka nägema, kuulma ja tundma seda, mis neid ümbritseb. Ekskursioon peab saama meetodiks, viisiks õpetada väljaspool klassituba. Sellest seisukorrast väljaminek, tuleb aegajalt kõigil õpetajatel jätta klassi kitsad umbsed ruumid ning viia õpilased välja loodusesse, muuseumisse, tehasesse jne. — eemale tindist ja paberist. Selles mõttes peab ekskursioon olema sunduslik kõigile õpetajatele. Ka kõige järjekindlam „kuivem“ matemaatiker peab minema õue, välja, et anda liha ja verd oma „kuivadele“ skeemadele, mis joo-

nistud tahvlile. Alles siis suudame kasvatada inimesi, kel oleksid kindlad, seotud teadmised ümbritsevast elust.

Õppekäikusid tuleb korraldada tihem ja süstemaatiliselt kokkuseatud kava järele, et oleks küllalt ainet klassi tööks, ning ei puuduks ka sisuline side mis harilik asi juhusliste jalutuskäikude juures. Ei pea siin juures tähelepanemist ka ainult üksikute nähtuste, obektide peale juhtima, kus saadakse lahus olevad muljed, vaid peab antama terve selge pilt ümbrusest, kui seesugusest.

On kord õppekäigud sunduslised, millest ükski õpilane mõjuva põhjusega puududa ei tohi, on nad tunnitud tingimata tarvilisteks kõigis õppeainetes, siis peab neid muidugi korraldama õppetundide ajal. Senni tehti seda suuremalt osalt vabadel tundidel, kas peale õppeaega, või pühapäiviti. See ei ole loomulik. Nõuda õpetajatelt ja õpilastelt oma vaba aja ohverdumist ei ole meil mingisugust kõlblist õigust. Teisest küljest takistame sellega neid koduseid töid tegemast, ning kurname ka füüsiliselt, mis tagajärjel õppekäigu kasu õieti kahtlaseks jääb. Päev, millal minnakse klassiga õppekäigule, peab olema vaba teistest tundidest ja tööddest. Õppekäik peab minema rahulikult, ruttamiseta, ning mingisugused kartused teiste õppeasjade eest ei tohi eksitada ega närveerida osavõtjaid. Niisama on raske aega piirata mõne tunniga. Juba kokkukogumine, vaatamine, kas kõik õpilased koos, kas tarvilised asjad ligi jne. võtab hulga aega. Kui vaatlemise koht veel kaugel, mis linnades harilik asi, siis tarvitab veel kohale jõudmine ja tagasitulemine niisama ka kaasa toodud materjaali korraldamine pärast, palju aega ja vaeva. Käimine värskes õhus väsitab õpilasi ka füüsiliselt niivõrd, et vaevalt veel võiks neid peale seda uuele tööle rakendada. Järjekult, tuleb juba iga õppeaasta algul väljatöötada ekskursioonide kava, kus tähendud nende hulk igast ainest iga klassi kohta, niisama ka päev millal neid takistamata korraldada võib. Pedagoogika nõukogudel tuleb selle peale mõelda juba sügisel, töö alguses. Siin juures ei või muidugi silmist lasta, et õpilasi mõnigi kord võib üheks ehk 2—3 tunniks välja viia, kui vaatlemisele tuleb üksik nähtus või asi. Iseäranis, kui see kooli läheduses on. Sarnased õppekäigud kujunevad tundideks väljas vabas õhus kooli aias, õues jne., mis mõjub koolitöö peale iseäranis elustavalt. Peale nende süstemaatiliste, õppeainetega sisuliselt seotud, õppekäikude tuleb kavas võtta veel pikemaajalisi ekskursioone, mis viiksid osavõtjaid kaugemale riigi osadesse või koguni väljamaale. Neid õppereise tuleb ettevõtta kooli vaheaegadel, õppetöö lõpul ning ainult vanemate klassi õpilastega. Kõige kohasemaks ajaks on nende korraldamine kevadel, kui loodus ärkab ja ilmad ilusamad, kuna sügisel seks meie kliima vähem kõlbbab oma sajuste ilmadega ja poriste teedega.

Sarnaseid üleüldiseid nõudeid ekskursioonide kohta ülesseades, tuleb nõuda õpetajatelt ka kohast ettevalmistust, milleta jääb terve asi mõtetuks. Juba alguses kava väljatöötades ja korraldades, pärast aga õpilasi ettevalmistades, peab õpetajal omal olema kindel selge pilt neist ülesannetest, mis õppekäiguks üles seatakse, ning järeldustest, mida neis teha soovitakse. Iga õpetaja, kes õpilasi viib õppekäigule, peab hästi ettevalmistud olema, ta peab tundma võimalikult põhjalikult kohta, peab ennem seal ise olema käinud, teadma objekte ja nähtusi, mis võiksid vallata osavõtjaid, ja neid oskama igakügselt valgustada. Alles siis annab õppekäik soovitatavad järeldused, loob selge ja heleda pildi õpilastele sest, mis neid ümbritseb ja avab neile silmad selle seaduspärasuse peale, mis valitseb looduse nähtuste vahel. Vastasel korral kaob kaasakiskvus ja huvi.

Ettevalmistamatus on senni ka kõige suuremaks takistuseks õppe-

käikude organiseerimise juures olnud. Suur osa meie õpetajatest ei tunne oma ümbrust pea sugugi. Kodukoht, kodulinn oma ajalooga ümbruse flooraga, geoloogiaga jne. on veel täieline terra inconita. Tihti minnes üle linna piiri, väljaspoole klassi seinu, tunnevad nad endid kusagil piirita ookeanis olevat, kus ainult tükati paistavad eemalt tuttavad saarekesed. Sellest tulebki, et paljud õpetajad, tundes ekskursioonide järele tarvidust ja nende tähtsust, ometi ei julge viia õpilasi välja.

Õpetajate ettevalmistus tarvitab suurt ja põhjalikku tööd. Neid tuleb tutvustada mitte ainult ümbrusega, vaid ka õppekäigu tegeliku korraldusega, millest neil tihti ka kõige vähemaidki kogemusi ei ole. Õppides Vene ehk kõrgemates koolides, võisid nad veel tutvuneda muuseumidega ja laboratooriumidega, kuid õppekäikude korraldus jäi tundmata asjaks. Selle tõttu on sarnaste õpetajate seisukord uues koolis ka õige raske ja kurb. Olles võõras kodumaa loodusele, ajaloole ja rahva kombetele, võiksid nad samase eduga õpetada ka Jaapanis või Hiinas, kui Eesti koolis. Sarnane seisukord peab muidugi lõppema.

Kõige pealt tuleks õpetajatele korraldatud kursustel mõnedki tunnid pühendada ekskursioonide tegelikule korraldamisele. Peale seda tuleks üksikute õppeainete käsitusel tutvustada kuulajaid just kodumaa loodusega, maapinna ehitusega, ajalooga, keelega jne., juhtides tähelepanemist nende iseäralduste ja omapärasuse peale. Niisama peab üksikute õppeainete läbivõtmisel rohkem korraldama ekskursioone ülevalpool mainitud põhimõtetel. Meie teada ei ole seda tänavu suvistel kursustel mitte tehtud, välja arvatud vast looduslugu. Sel põhjusel muutus ka üksikute ainete käsitus igavaks mahalugemiseks, mida ainult sunnitud oldi kuulama. Edaspidi peaks siin asi ka paranema, ning õpetajad peaksid kaasa viima mitte ainult teoreetilised teadmised, vaid ka uurimise ja vaatlemise vaimu ja oskuse, et kohal olles suudaksid kodumaa igakülgele tundmaõppimisele kaasa aidata, iseseisvalt oma ümbrust tähelepanes, uurides ja kirjeldades. Sellega koguksime aja jooksul hulga tulusat ja tarvilikku materjaali. Edasi tuleks korraldada raamatukogud ja muuseumid, kus oleksid võimalikult koondud kõik tarvilik kirjandus, nii erilist kui üleüldist laadi, kaardid, plaanid, kivistuste kollektsioonid, mineraalide kogud ja muud tarbed, mis vaja ekskursioonide korraldamiseks ja kodumaa ja koha igakülgeks tundmaõppimiseks. Sarnased raamatukogud peaks olema iga õppeasutuse juures, et neid teha kättesaadavamaks tarvitajatele. Nende soetamine langeb täiesti pedagoogika nõukogude ja koolide ülevalpidajate peale. Muidugi ei aita raamatud ja muuseumid veel üksi. Neisse koguneb peaaesjalikult ikkagi toores materjaal, mida vaja elustada, suupäraliseks teha. Pealegi on meil ka sellestki materjalist suur puudus, meil on ju teada kui vähe kodumaa veel uuritud. Raamatud, mis olemas, kannavad enam-vähem üldist laadi, ning ei vasta vananemise ja ka muil põhjusel täielikult praegusele koolile, olgu see võetud loodusloo, maadeteaduse, ajaloo või mõne muu õppeaine seisukohalt.

Õpetajal tuleb selle tõttu peale algada idust, kaevates algallikates, määrates alguses üleüldseid piirjoone töötamiseks; tuleb omal uurida, vaadelda teha tähelepanekuid, märkusi, et pärast seda korraldud kujul tarvitada õppekäigul õpilastega. Tuleb olla ühesõnaga ka teadusline uurija.

Võtame näituseks loodusloo õpetaja. Tal tuleks kõige pealt valmistada koha ja selle ümbruse plaan, mis meil valmis kujul pea igal pool puudub, tuleks tutvuneda aluspinnaga, valmistades selle näiteid, maakoha geoloogilise ehitusega ja iseäraldustega, korjates kivistusi ja mineraale. Hea on kui kellegil veel geoloogiline kaart käepärast juhtub olema. Kahjuks puuduvad meil igasugused kaardid pea täiesti. Tuleb muretseda mitmesuguseid statistilisi teateid, mis puutuvad rahva elusse, korjata taimed ja loomariigi esitajad, valmistada herbariume ja kollektsioone j. n. e.

j. n. e., ning pärast seda kõike süstematiseerida, kirjeldada, üles märkida, kus ja millal mingisugune nähtus vaatlemiseks kohane, et tarvitatavaks teha õpilastele edasiandmiseks. Töö on suur ja raske ning käib üksikutele õpetajatele, võib olla, üle jõu. Selle tõttu peab ka töö saama tehtud kollektiivselt, silmaspidades kavakindlat tööjaotuse põhimõtet.

Selle põhimõtte läbiviimiseks tuleb õpetajatel linnades, alevites, kihelkondades või muus piirkondades koonduda ringidesse ühingutesse, mis seaksid omale eesmärgiks, ülesandeks, kodumaa igakülgse uurimise ja tundma õppimise. Nii tekiks meil kodumaa tundmaõppimise, uurijate või kuidas neid nimetada, ühingud, kuhu peale õpetajate ka teisi asjast huvitud isikuid kaasa töötama peaks tõmmatama. Väljamaal, Soomes ja isegi mitmel pool Venemaal olid sarnased ühingud hästi tuntud ning avaldasid väga elavat tegevust.

Nendes ühingutes oleks töö jaotamine juba palju kergem, ning nad suudaksid korjata ülemal mainitud laialdast materjaali, mis vaja kodumaa tundmiseks, võiksid valmistada plaane kaarte, teha ülesvõtteid j. n. e., korraldada muuseume, kollektsjoone kirjastada kodukoha tundmise õpperaamatuid, teejuhte ja muud, anda ka kohale jõudnud ekskursioonidele seletusi ja juhatusi. Üksikud ühingud, mis võrguna maad kataksid, koonduksid keskliiduks, mis looks nende ühingute mitmekesisele tööle sideme, ning annaks ka asjakohast juhatusi. Keskühingusse koonduks ka laialdane ja mitmekesine materjaal kohtadelt. Siit võiks saada siis ülevaatliku pildi tervest kodumaast. Keskühingul oleks võimalik saadud materjaali järele valmistada käsiraamatuid, teejuhte, marschrute. Oma liikmete teadmiste laiendamiseks peaks ta korraldama ettelugemisi ja ekskursjoone kaugematesse kodumaa osadesse ja ka võõrale maale. Töö oleks suur ja laialdane, kus ilma valitsuse abita olgu see kas alandud sõitude näol raudteel, või toetusrahade kujul, vaevalt läbi saab.

Muidugi on need esiotsa tuleviku kavatsused, mille teostamiseks veel aega läheb. Kuid koduma tundmaõppe küsimus on tungiv ja täiesti valminud, et seda edasi lükata võimata, sellepärast peaks algatuse oma peale võtma esiotsa õpetajate seltsid, et ainult surnult punktilt liikuda.

Avaldud mõtted puutuvad kõige pealt tegevaid õpetajaid, kuid ei peaks unustama ka seminaare, mis valmistavad tulevaid koolitöö tege-lasi. Nad peaks ilmuma tegevusalale palju parem varustatult teadmis-tega kodumaa tundmise suhtes, peaks olema tuttavamad ka ekskursjoonide korraldamisega, ainult siis suudaksime seda kõlbulisele kõrgusele ka koolides viia.

Sügise jõuab, koolitöö algab ning uuesti kerkib ekskursioonide, õppekäikude järele vajadus. Pedagoogika nõukogud ei või vaikides neist mööda enam minna.

Õppekäikude korraldamise küsimus tuleb harutusele võtta.

J a a n R u m m a.

Muinasmälestuste kaitseks.

Astutakse samme kodumaa kunstiväärtuste registreerimiseks ja alalhoidmiseks, nõutakse kaitset loodusilule, peetakse tarviliseks ajalooliste mälestusmärkide põlistamist.

Tähelpanna nõuab veel üks liik väärtusi — muinasloolised mälestusmärgid.

Laste-maailma katseala.

Tuleviku õppereisude siht.

Kaitset neile paikadele! Neid leidub hulgakene: ohvripaigad, nagu hiied hallikad, puud ja kivid; Kalevipoja künnivaod, ratsujäljed ja sängid.

Viimased on enamasti Tartumaal. Üks neist, Linnutaja mägi Torma kiriku ligidal on hädaohus (Selle mäe nimest tuleb C. R. Jakobsoni varjunimi). Selle Kalevipoja sängi idapoolsest otsast on liiva võetud ja mäe mahavarisemiseks algus pandud. Tähtis mälestus on hukkumas.

See ja teised muinasloolised ja teaduslised mälestusmärgid (nagu geoloogiliselt tähtsapanu teeniv Kaali auk, mis täis pühkmeid ja rüvetatud kodulindudest; maalinnad, linnämäed) tulevad riigile võõrandada ja ja haridusministeeriumi alla anda. Nende ligem kaitse võiks teostuda kohaliste õpetajate seltside kaudu.

Asja teostamiseks on tarvis kõigist muinasloolsetest ajaloolistest, teaduslistest ja loodusilu poolest tähtsatest paikadest ja märkidest kindlad teated koguda. Materjaalid võiks kokku kanda kohalised õpetajad. Keskkliit peaks algatuse oma peale võtma. Kui tarvis, teeks kongress sellekohase otsuse, mis Asutavale Kogule ära antakse.

Muinasmälestuste kaitseks on seadus tarvilik!

K. Õ

Kroonika.

Eesti-Soome õpetajad Soome lahele silda ehitamas.

Kui tänavu suvel Soome aurik „Väinemöinen“ 1500 Soome õpetajat Tallinna tõi — esimesele võõruskäigule Eesti vabariiki, siis tõestas see sündmus mõjuva elupildina, et Soome rahva kultuuri esitajad asendavad kohale alustoidet kahe vennasrahva ühendussillale. Kui kõlas Tallinna sadamas Soome õpetajate meisterlik laul, kui kuuldusid esimesed tervituskõned, siis valdas igäihte teadmine, et need alustoided kindlasti on rajatud. Siin näisid realkuju omandavat unistused, mis elule tõusid Eesti paremate poegade rinnas juba mõnekümne aasta eest. Tõeasjaks on saamas Kreutzvaldti soov.

Mõlemi sugurahva kultuuri-edu silmas pidades, tundub loomulik, et „Soome-silla“ tegelik ehitamine Soome poolsest küljest varem algas. Soome rahva hariduskorraldus on niivõrd edenenud, et meil niikaugele jõudmiseks aastaid kulub. Ei ole aga põhjust karta, nagu oleks meie saamatud selleks, et Soomega võistelda: ühesugustel eluvõimalustel oleks ka meil need samad kultuuri võidud käes olnud, mis soomlastelgi, kuid meid valvas Vene kahepeaga kotkas nagu puurilindu üle 200 aasta. Nüüd alles võib Eesti õpetaja oma rahvast kasvatama ja harima hakata, senni tohtis ta oma õpilastele pakkuda ainult mingisugust „paastutoidu“ segu keeleteuupimisest, moonunud ajaloo, tsaarivõimu hiilgusest j. m. s.

Kasvatusteadus peab eeskujumõjuvaks teguriks edulise õpetuse juures, sel põhjusel otsib ka Eesti rahvaõpetaja seda eeskujumõju vennasrahva juures, kellele saatus sennini lahedama elutee võimaldanud. See on kõige oomulikum ja kättesaadavam abinõu Euroopa kultuuri-edu kiiremaks Eesti pinnale kanda. Eesti kaunimas koosviibimise ruumis — Estoonia kontsertsaalis leidsid Eesti õpetajate püüded kinnitust vastastikutest tervituskõnedes. Esimest korda Eesti pinnale astudes tundsid sajad Soome õpetajad, et tulevane ühendustee kord ometi leitud ja rõõmustavalt on selle rajanud rahva esivõitlejad kultuurielus,

Mööduandva tähtsuse Eesti Soome õpetajate lähenemise kohta omandavad aga need tervituskõned, millega vastu võeti Eesti õpetajad Soome võõrsilkäigul 31. augustil ja 1. septembril Soome rahvusteatri. Siin esinesid Soome haridusilma kandvamad jõud, algades haridusministriga. Neid kõnesid ei saa võtta kui harilikka viisakuseavaldusi, neis peegeldub Soome haritlaste vaade Eesti lähenemise püüete kohta, neis avaldatakse tuleviku juhtimõtteid, tuuakse esile soovid vastastikuse tundmaõppimise kohta. Peab tunnistama, Soome haridusilma esitajate kõnedes hõõgus palju soojust, otsekohesust meie lähenemispüüete kohta. Tabavalt ja teravmõtteliselt kanti ette mitmedgi avaldused, südame soovid. Neid kuulsime hõbejuukseliste rahvalgustajate suust, kes igatahes elukogemuste najal rääkisid, neid kanti ette nooremate poolt, kes täis loitvat elu tuld. Rohkem nägime siiski elukogenud mehi. Pidulikus õhkkonnas, kus valdavad nii rohkesti uudised, jäi paljudele kõnedest meelde ainult kogumulje, peamõte, langesid hingesse kauni mälestusena seltsimehelikud soovid. Võeti kaasa rahuldusetunne. Et see Soome-Eesti silla ilusamatest ehituspäevadest end püsivalt ajaloosse kristalliseerib, toome allpool täielikult nende Soome koolimeeste kõned, mis Eesti õpetajate külaskäigul 31. aug. ja 1. sept. Helsingi rahvusteatri ette kanfi.

Esimesena tervitas Eesti õpetajaid Soome koolinõunik A. J. T a r j a n n e pühap. 31. aug. peale selle kui näitelaval Porilaste marsi võimsad helid olid vaikinud. Sihvakas energilise ilmega hallipealine herra, räägib rahulikult, intelligentselt:

„Meie Eesti külalised, austud õpetajad!“ algab koolinõunik“, „Soome noorel vabariigil ja iseäranis selle õpetajail on täna suur pühapäev. Teie lähedase hõimrahva, tõuseva Eesti õpetajate arvurikas esitus, olete sel' lõpu suve pühapäeva hommikul astunud meie armsatele randadele, tulnud tutvunema meie päälinna nähtavustesse, meie rahva kultuuri saavutustesse. Ühes sellega olete teie tulnud vastama selle külaskäigu peale, mille Soome rahvaõpetajate hulk riigile tunnistatud iseseisvuse koites oma hiigla koosoleku järelpäeval läinud jaanikuul tegi Tallinnas ja kinnitama seda sõprusvahekorda, mille kaitsel need mõlemad vennasrahvad mõtleavad minna maailmasõja sünnitatud uufes sündsamates oludes rändama lootusrikka meelega, vastu suurele tundmatusele. Oleme kõige esiteks tahtnud koguda teid, meie kallid külalised, siia meie suuremasse hoonesse, et võiksim eette kanda teile kuuldavate sõnadega meie südamlikud tervitused ja suusõnalise juhatus e teie reisikäigule meie kultuuri keskkohas.

Eesti ja Soome rahvad on küll oma vaheldusrikka ajaloo ajal enamiste kuulunud ühte riiki. Aga see ühisolu on olnud sunnitud väljast poolt, ühiste ahelate pigistus: vennasrahva elu on alati rõhunud kolmandama, allaheitja rahva ike: väljaspidine ühenduski on olnud võõra võimu alamus, ja see rippuvuse ja rõhutuse seisukord, mis neid hõimrahvaid on aastasadadid kurnanud, ei ole lubanud õitsele lüüa seda ühistunne ja vennasuse harrastust, mille elujõulisi tundemärka on kord korra järele ilmunud, millal kirjanduslises ja kultuurilises, mil' rahvuslises ja isiklises lähenemises.

Ajaloo leht on ometi nüüd äkitselt pööranud: kolmandama võimu ühendavad ahelad on suurte vereohvritega — lootuse järele igaveste purustatud ja mõlemile rahvastele on koitmas vabaduse ja riiklise iseseisvuse aeg.

Aastasadade sunduslik välispidine ühendus on lõppenud ja me oleme tõesti kindlad, et selle vabaduse sigitavast maapinnast, mille varjus meie rahvad lähevad looma ja ehitama oma tulevikku, saab kasvama seesmisi hingelisi ja kultuurilisi kui ka majanduslisi ühisjuhteid, mida mööda meie rahvad jõuavad uutesse, palju tunduvamaisse kokkupuutumistesse üksteisega. Vabade väliste olude valitsedes veab verehõimlus ja ühine minevik ning nende sünititud ühised püüded meie rahvaid vastupanemata jõul teine teisele lähemale. Ja iseäranis tähtsana tegurina selles uute vahekordade moodustamises ja selles pärilises õnnestumises on see kultuuriline ja ühiskondline asutus, mille teenistusse teie võimas hulk on ennast sidunud, — on maa kooliasutus, õpetustegevus. Kasvava rahva hingeliste ja kehaliste jõudude arenemine loos põhja rahva tugenevemale ja tulevikule, kuid õpetajate töö annab tõusevale nooresoole ka aateid, äratub selles meeolusid nii pärilisi kui vastastisigi, (negatiivseid kui positiivseid) — mis tulevad määravateks selle elutööle, kõguni vahekordadele naabrirahvastega.

Me Soome ja Eestt õpetajad, kui oleme võtnud jõudu mööda osa oma maa praeguste kultuurivaranduste loomisest, ja hästi teadlikkena uutes oludes ikka kohustavamaks saavast meie seisukohast, meie oleme kohe algusest peale läinud otsima teineteiselt seda tuge, seda jõudude kinnitust ja eesmärkide selgitust, seda vaimustuse ja energia tõstmist, mida tutvunemine ja mõtete vahetus sama tööpõllu harijate vahel meile võib anda. Meie loodame seda teed kaudu omalt poolt kõige paremine võivat edendada seda üksteisest arusaamist, neid ühiseid püüdeid ja sõbralist vahekorda vennasrahvaste vahel, mis loeme nii suureks õnneks ja õnnistuseks mõlemate tulevikule.

Me Soomlased kahjatsäme, et praegustes oludes ja ajal, kus kõik õpetajad ja paljud muudki pealinnalased on just tagasitulemas suvevaheajalt, ei ole ka kõige parema tahtmise ja suurte pingutuste peale vaatamata korda läinud saada teie vastuvõtmist, paigutamist j. m. välise olemise puudumataid eeltingimisi nii korraldatuks, kui mälestades meie viimsekevadist käiku Tallinnas, oleksime soovinud ja lugenud oma kohuseks. Aga loodame, et ka selleski suhtes välispidised asjaolud jäävad tähtsusetuiks, väärtusetuiks, suurte seesmiste eesmärkide kõrval, ja et see seesmine soojus, sümpaatia ja üksteise mõistmine, mis meie, soomlaste südames asub meie hõimuvendade, eestlaste vastu, pääseb kareda koore alt ainult vähe pilgistama ja ehk osalt tasuma ka seda, mis välispidiselt puudub.

Eesti õpetajaskonna austamiseväärt esitajad! Olge tuhatkordselt tervitud tulles esimesele suurele külaskäigule vabasse, iseseisvasse Soome! Saagu nende ühisolu päivil lastud külvada Soome lahe mõlemil pool idanevat seemet, mis kestes ähvardavad tuisud ja pakkased, tõuseb kauniks oraseks ja kannab rohke saagi vennasrahvaste lähenemise kasvatamises ja kõvendamises“.

Pidupäeva sisuline huvi koondus kõne ümber, mille ette kandis Soome haridusminister M. Soininen, kes lausus hõimlusvõõrastele vabariigi presidendil ja riiginõukogu tervitused järgmises kõnes:

„Vabariigi president on palunud mind avaldada teile, lugupeetud Eesti külalised, tema tervitused.

Ka riiginõukogu poolt võin ütelda teile tere tulemast Soome pealinna. Oleme siin, Soomes, rõõmsad sellepärast, et Eesti õpetajad nii pea ja nii

arvurikkalt on vastauud Soome õpetajate tänavu suvese külaskäigu peale. Peame seda rõõmustavaks märgiks selle peale, et see sild, mis peab ühendama mõlemal pool Soome lahte asuvad vennasrahvad, on juba ehitusel. Meri on meid viimasel ajal liiaks teine teisest lahutanud. Nii on tunda meie poolt. Kuid õieti ei ole meid lahutanud meri, vaid selle mere olnud valitseja, ühine võõras rõhuja, kelle ike on takistanud meid vabalt liikumast ja üksteisele lähenemast. Meri ei ole loodud meid lahutama, vaid ühendama. On olnud aeg, millal see meri seda teinud, vähemalt paremine, kui paari viimase aastasaja vältusel. Ja nüüd on, — selles meie ei kahtle — koitmas aeg, mil see saab seda tegema paremine ja täielikumalt, kui millalgi enne. Siit alates saavad teated käima sagedasti ja täielistena üle Soomelahe avaruse. Ja julgen loota, et niisugused mõlemapoolsed hulganis-võõrsilkäigud tulevad tavalisteks, alati korduvateks, lähendades teineteisele ikka laiemaid mõlemate rahvaste ringkondi.

On ju meil nii palju ühist. Esiteks verehõimlus, mis oma juured ajab hämarast muinasajast alates ja just selle tõttu teeb ühtlasteks meie kõige sügavamad tõuomadused, meie sügavama rahvusloomuse, mõtte- ja tundeviisid. Ühine on meil ka kõige vanem kultuuripärandus: keele kõlad, laulud, nõidus ja rõhked luulevarandused. Tugev ühendusside on ka ühine Lutheri usk, mille põhjal loodetavasti saab sündima elav vastastikune muljeavaldus Eesti ja Soome rahva kirikute vahel. Edasi on meil ühine järk — ja sugugi mitte väikene järk — ühist ajalugu. Gustav Aadolfi ja Kaarli aeg ja selle lõpul ja järgi osalt samaaegne heitlus ida hiiglaste vastu. Läbi aastasadade on meil mõlemil käinud võitlused meie keele ja rahvuse rõhujate vastu. Ja üheaegne on meil mõlemil olnud viimaks meie vabanemise suur päev.

Aga kõige pealt peab meid ühendama meie ühine tuleviku ülesanne: Soomesugu rahvaste esitamine ajaloo näitelaval, selle sugu hingesse peidetud omapäraste jõudude arendamine ja kasutamine inimesesoo heaks.

Tuleb tähelepanna, et esimese hulganislähenemise meie rahvaste vahel on alustanud mõlemate maade rahvaõpetajad. Tahaksime pidada seda (ette-tähendusena) endena, endena selle kohta, et miskujuliseks see lähenemine tulevikus moodustubki, selle seesmine olemus saab olema kultuuriühendus.

Tahaksime pidada seda selle märgiks, et mõlemal pool Soomelahte selgesti arusaadakse, et mis need kaks väikest rahvast ehk ka rahvaste seas saavad tähendama, seda saavad nemad tõendama enam oma seesmiste kui välimiste jõudude läbi. Ja veel enam. Tahaksin pidada seda tõendusena selle tõeasja mõistmisest, et kummalgi hõimrahval ei ole jõudu jääda ilma teise abita nende seesmiste jõudude, nende kultuurijõudude arendamises.

Meile mõlemile on nüüd koitnud rahvuslise vabaduse suur päev. Aga vist ei ole ükski tõsi ajaloo lehtile kirjutud selgemini kui see, et ainult kultuuriline, haritud, hingeliste jõudude poolest tervelt arenenud rahvas suudab kanda ja alalhoida vabaduse kinki. Ei ole vist mitte ükski ajaloo leht seda tõtt nii hirmus tõsiselt meele kinnitanud kui see, millel meie õnnetuma hommikupoolse naabri viimased juhtumised on kirjutud. See teadmine on omane saatma meid õieti hindama kasvatuse võimu ja tegema seda, et oma kõige paremad jõud anname oma rahvaste põhikultuuri laiendamiseks, tõstmiseks ja väärtustamiseks.

Meie lugupeetud külalised!

Oleme õnnelikud ja uhked nähes siin meie võõrastena Eesti rahva õpetajate tihedaid ridasid, teid, kelle suur ülesanne on külvada teaduse, hea kombe ja isamaa armastuse esimesed seemned meie rahvaste tõuseva põlve meele. Julgen loota, et teie, tagasijõudes oma kodumaale ja jälle tööle hakates, ei unusta muu hea seemnega ühes riputada sinna ka hõimuarvastuse seemneid, külvada armastust selle põhjapoolse vennasrahva vastu, kes usinalt edasi püüab meie ühise mere teisel pool. Olen kindel, et Soome õpetajad, ja nende hulgas esimestena need, kes hiljuti tegid tutvust teiega Tallinnas, teevad sedasama ka siin. Sellest külvist saab kasvama, kui üleüldse millestki, vägev hõimlustunne, Eesti-Soome ühistunne. Kui mingil viisil, siis sellel, ehitakse aja tormidest murdmatuks see Soome sild, millest meie luuletajad on laulnud ja meie kõik juba lapsest saadik unistanud.

Ütlen teile, lugupeetud külalised, veel kord südamest tere tulemast Soomet (Järgneb).

Haridusalalt.

Tallinna lasteaedade kasvatajate kursused.

Tallinna linnavolikogu otsustas mineval õppeaastal avada 6 lasteaeda. Neist suudeti ainult ühte töötama panna. Teiste avamine ei ole senni teostatud, osalt ruumide, osalt õppejõudude puudusel. Juba kevadel otsustas haridusosakond selle puuduse kõrvaldamiseks avada lasteaedade kasvatajate kursused. Viimased oleks üheaastased; neist võiks pärastpoole väljakasvada lasteaedade kasvatajate seminaar. Kursuste kohta võeti vastu järgmised põhimõtted:

1) Kursuste ülesandeks on lasteaedadele kasvatajaid teoreetiliselt ja praktiliselt ettevalmistada.

2) Kursustel vältab õpetus ühe aasta.

3) Kursustele võetakse naisterahvad, kes mitte alla 16 a. vanad; vastuvõtmise juures antakse eesõigus neile, kes ennast tegeliselt lasteaia tööle tahavad pühendada; viimastel on tegelised harjutused lasteaia sündslikud, teised on kohustatud ainult teoreetilisi ettelugemisi kuulama.

4) Kursustele vastuvõtmisel kindlat eelharidust ei nõuta; lasteaia kasvataja kutse-tunnistus antakse aga pärast sellekohast teoreetiliste ja praktiliste tööde lõpetamist ainult neile, kelle lõplik keskkooli eelharidus on. Teised saavad õppeainete kuulamise üle sellekohase tunnistuse.

5) Õpetus kursustel on maksuta.

6) Kursustel kavatakse õpetada järgmisi aineid:

Üleüldine kasvatusteadus- ja tema ajalugu — 3 tundi nädalas.

Lasteaia teadus (teooria ja praktika) . . . — 2 " "

Hingeteadus . . . . . — 2 " "

Tervishoid . . . . . — 1 " "

Loodusteadus (loomade hingeelu, ühenduses loomade ja taimede eest hoolitsemisega) . . . . . — 2 " "

Tehnilised tööd (joonistamine, voolimine, papi ja paberitööd, Fröbeli tööd) . . — 4 " "

Laulmine . . . . . — 1 " "

Kehaharjutused . . . . . — 1 " "

Emakeele metoodika ja ilulugemine. . . — 2 " "

Laulumängud . . . . . — 1 " "

Rahvahariduse eelarve Soomes 1918. ja 1919. a.

Meie riigi eelarve kokkuseadmisel on ütle mata huvitav teada, mis-sugune osa riigi väljaminekuist langeb mujal rahvahariduse arvele. Eriti tohiks meid huvitada ses suhtes Soome, mis meile hariduslikultki lähem on kui muud naabrasmaad.

Soome riigi üleüldine eelarve oli 1918. a. 455.576.063 marka, sellest hariduskuludid 58.971.450 mk. (umbes 13%); 1919. a. olid vastavad arvud 93.255.848.872 mk. ja 65.500.700 mk. (umbes 7%). Nagu näha, on eelarve üleüldiselt tõusnud ligi kahe võrra, kuid hariduseelarve on kõigest $\frac{1}{9}$ võrra tõusnud. Viimases eelarves mängib muidugi lõviosa oma sõjapäe ülevalpidamine, mida varem ei olnud.

Et Soome haridusministeerium mõlema mainitud aasta eelarve isenesest üle 100 lehekülje paksu raamatu kujutab, siis toon siin ainult üleüldised väljaminekute kategooriad ette, detaalsemalt ainult neid esitades, mis meile iseäralikku huvi pakuvad.

Helsingi ülikooli eelarve oli 1918. a. 3.465.300 mk., 1919. a. — 3.936.900 marka.

Koolivalitsuse kulud olid 1918. a. 574.200 mk., 1919. a. 878.500 mk.

Keskoolide kulud olid 1918. a. 13.633.200 mk., 1919. a. 16.074.300 marka.

Rahvakoolide kulud olid 1918. a. 33.592.500 mk., 1919. a. 35.056.000 marka. Nende hulgas on 8 õpetajate seminaari kuulud 1918. a. 2.272.900 marka, 1919. a. 24.53.900 marka; rahvakoolide järelevalve 1918. a. 578.000 marka, 1919. a. 723.500 mk.; õpetajate palgad 1918. a. 25.060.000 marka, 1919. a. 26-190.000 marka, (osa palgast maksavad kogukonnad). Iseäralikud kulud rahvakoolide jaoks olid 1918. a. 5.681.600 marka, 1919. a. 5.688.600 marka. Need on iseäranis huvitavad, ja selle tõttu esitan neist mõned: rahvakooliõpetajate ülikooli jätkukursuste jaoks 1919. a. 100.000 marka; maa rahvakoolide, alamrahvakoolidele ja rändavate koolide õpetajate raamatukogudele 60.000 marka mõlemal aastal; maa rahvakoolidele jätkukursuste jaoks 200.000 marka 1918 a. ja 300.000 marka 1919. a.; rahvakooliõpetajate õpireisirahadeks 30.000 marka 1918. a. ja 40.000 marka 1919. a.; õppeabinõude muretsemiseks maa rahvakoolidesse 150.000 marka kummalgi aastal; koolitarvete ostmiseks maarahvakooli õpilastele 600.000 marka kummalgi aastal; vaeste, pääasjalikult haigete- ja nõrkade rahvakooliõpilaste suvekodusut 150.000 marka kummalgi aastal; rahvalasteaidade toetamiseks 1918 a. 300.000 marka ja 1919 a. 500.000 marka; vaesemate rahvakooliõpilaste toitmis ja riietus- abiks 150.000 marka kummalgi aastal; maakogukondade alarahvakoolide ja kihelkondade väikelaste koolide toetamiseks 1918. a. 1.600.000 marka, 1919. a. 1.200.000 marka; maa rahvakoolide õpilaste raamatukogude toetamiseks 1918. a. 35.000 marka, 1919. a. 20.000 marka; maa rahvakoolide kooliaedade toetamiseks 35.000 marka 1918. a. ja 10.000 marka 1919. a.; maarahvakoolide õpilaskorterite ülevalpidamiseks 50 000 marka. 1918. a., 60.000 marka 1919. a.; kongresside jaoks ja auhindadeks õpiraamatute eest j. m. 7.000 marka 1918. a. ja 10.000 marka 1919. a.; karskusõpetuskursused õpetajatele 7.000 marka kummalgi aastal; 4 rahvakooli hääle- kandjale 1918. a. 18.000 marka, 1919. a. 25.000 marka.

Meelevigaste (kurtummade, pimedate ja nürimeelsete) koolid 1918. a. 1.911.900 marka, 1919. a. 1.815.300 marka.

Lastekaitse 1918. a. 2.062.300 marka, 1919. a. 2.742.000 marka.

Ühiskondliku haridustöö jaoks 1.600.000 marka 1918. a. ja 1.650.000 marka 1919. a.; rahvaülikoolidele kummalgi aastal 1.300.000 marka (300.000 ehitusteks), töörahvaülikoolidele 100.000 marka kummalgi aastal, rahvaraamatukogudele 100.000 marka kummalgi aastal, vabaharidustöö korraldus (kõned, ettelugemised, raamatukogud,

täisealiste koduõppimine) 50.000 marka kummalgi aastal; kodukasvatuseühisusele 10.000 marka kummalgi aastal; Karjala haridusseltsile 30.000 marka kummalgi aastal; Soome Nooresoo Liidule 25.000 marka 1919. a.; uusi toetussummasid 10.000 marka 1918. a. ja 35.000 marka 1919. a.

Soome riigiarhiv 129.050 marka 1918. a.; 120.500 marka 1919. a.

Muinasteaduslik toimikond, muuseumid ja muinsushoid 1918. a. 297.700 marka, 1919. a. 416.000 marka.

Mereuurimiseasutus 160.500 marka 1919. a.

Teaduse ja kunsti toetamiseks 1918. a. 1.637.000 marka, 1919. a. 1.377.000 marka; teaduslikud ja kirjanduslikud seltsid, nende kesктоimekond, teaduslikud kuukirjad ja kunstiseltsid 281.600 marka 1918. a. ja 385.300 marka 1919. a.; teatrid, laulukoorid ja orkestrid 1918. a. 312.000 marka, 1919. a. 467.000 marka, (1918. a. on antud ka 7 töörahva teatrile abi 40.000 marka, kuid 1919. a. parempoolne valitsus on need summad maha kustutanud); auhinnad kodumaa heliloojatele ja kirjanikkudele 17.500 marka 1918. a.; noorte kunstnikkude õppereisideks 25.000 marka kummalgi aastal; Soome kirjanduse edendamiseks 50.000 marka 1918. a. ja 120.000 marka 1919. a.; teaduse ja kunsti jaoks asutatud erilaudkonnad 1919. a. 42.500 marka jne.

Erikulusid 1918. a. 668.300 marka, 1919. a. 1.283.000 marka.

Detalsed eelarved, millest need väljavõtted tehtud, leiduvad Haridusministeeriumi raamatukogus. Nad tohiksid õpetlikud olla meiegi haridustöökorraldamisel ja Haridusministeeriumi eelarve kokkuseadmisel. Kuigi meie hariduselu otsekohe sellele astmele ei suuda tõusta, nagu Soomes, peame siiski jõudumööda selle poole püüdma.

V. Ernits.

Organisatsioonide teated.

III. Ülemaaline Eesti õpetajate kongress 28.—30. augustini, Tallinnas I realkooli ruumides.

Kongressi avamiseni on end registreerinud 130 õpetajat volitustega ja 278 ilma volitusteta. Esimeste arv tõuseb pärast 153-ni, teistel—352-ni.

Kongressi avab Õpetajate Keskliidu esimees J. Annusson kell 12 päeval ja tervitab III. ülemaalist kongressi Õpetajate Keskliidu nimel, soovi avaldades, et III kongress suudaks neid ülesandeid täita, mis eelmistel kongressidel sõja, okkupatsiooni ja muudel põhjustel lahendamata jäid. Kõneleja avaldab kahetsust et mitmed õpetajad sõja tõttu sunnitud on kongressilt puuduma, mis osalt kongressi tööjõudu vähendab. Vast ei ole selgi kongressil, mille kokkuastumise aeg erakorraline on, võimalik päevakorras ette nähtud küsimusi kõigekülgselt läbi harutada ja soovitavaid tagajärgi saavutada.

J. Annusson paneb ette, sõjas langenud ametivendade mälestust püstitõusmisega austada.

Koosolejad tõusevad püsti.

Järgneb kongressi juhataja ja tema kahe abilise valimine. Juhatajaks valitakse J. Annusson, abilisteks Piiskar ja Tork—kõik rõhuva hääle-enamusega. Sekretariaati valitakse 9 liiget. Kandidaatideks seatakse: A. Pau, J. Rumma, Anna Raudkats, Nuga, A. Hanschmidt, M. Kippert, A. Möller, K. Öunapuu ja Jänes, kellest 8 esimest korraga ja viimane täiendavalt valitakse.

Kõnetooli astub haridusminister Kartau:

Suur töö on maal ees. Rahvas on vabaks saanud. Raske töö läbi on ta iseseisvusele pääsnud, mida ta suure püsivusega kaitseb. Suuri võitused on saavutatud sõjaväljal, võitused, mida ka haridusalal peame kätte saama. Kõneleja tuletab tänuga meele õppivat noorsugu ja õpetajaid, kes lahinguväljal iseseisvuse eest võitlevad. Ta peatab nenda tingimiste juures, mis raskendavad uue kooli loomistööd: sõda, õpetajate vähenene arv, kooliruumide puudus ja rahaline kitsikus. Minister soovib, et õpetajad käsikäes tööle asuks, ja tervitab III. ülemaalist Eesti õpetajate kongressi.

J. Seljamaa tervitab kongressi Tööerakonna Keskkomitee, ajalehe „Vaba Maa“ ja Tööerakonna Asutava Kogu rühma poolt: Esimest korda astub kokku Vabariigis õpetajate kongress. Õpetaja teab, mis tähendab vabadus. Palju vaeva nõudis Vabariigile faktilise iseseisvuse saavutamine. Eesti õpetaja on pidanud Vene valitsuse ja okkupatsiooni survet oma õlgadel kandma. Ta on sõjas kaasa aidanud. Raske töö seisab kongressil ees—tähtsed üles seada Eesti koolile. Kõneleja soovib selleks kõige paremat kordaminekut.

Tallinna koolinõunik Brüller soovib esimesele kongressile Vaba Eesti pinnal õnne ja edu väärtusliku materjali kokkukandmiseks Eesti koolile.

V. Ernits ütleb tervitusi esimesele kongressile Vabas Eestis Sotsiaaldemokraatlike tööliste partei, ajalehe „Sotsiaaldemokraadi“ ja Asutava Kogu s-de rühma nimel. V. Ernits tähendab, et partei, mille nimel ta kõneleb, on tuleviku partei, sest sotsialismi ei saa korraga maksma panna. Üheks eeltingimiseks selle juures on hariduslise tasapinna tõstmine.

Juhataja tutvustab koosolejaid päevakorraga ja paneb ette, kui muutused tarvilikuks peetakse, seda ette panna ja küsimuste järjekord kindlaks määrata.

J. Piiskar, Asutava Kogu liige, paneb ette järgmise muudatuse päevakorras: IV osa, õpetajate küsimus, asetada esimeseks. Kooli kõrval on tähtis õpetaja, eriti õpetajate organiseerimise küsimus. Kõneleja paneb ette sellest osast esimesena arutusele võtta p. 1 õpetajate palgaküsimuse, sest just samal õhtupoolel, 28 augustil, tuleb palgaseaduse eelnõu Asutavas Kogus kolmandale lugemisele. Kõneleja soovib selles asjas kongressi arvamist teada saada, et ta seda võiks veel täna Asutavale Kogule ette kanda.

Ette pandud muudatus võetakse ühel häälel vastu, ja juhataja palub küsimusesse puutuvad materjalid ja referaadid sekretariaadile anda.

Piiskar paneb otsustamiseks ette neli küsimust: 1) Kas tuleb õpetajate palkasid liigitada kooli asukoha järele? 2) Mitmesse liiki tulevad õpetajad hariduse suhtes jagada? 3) Kuidas kooli juhatajatele tasu määrata? 4) Kas õpetajate palgaeelnõusse ka maaküsimus asetada?

Kõneleja tutvustab koosolejaid haridus-ministeeriumi ja Asutava Kogu hariduskomisjoni palgaseaduse eelnõuga: põhipalga normidega, elukalliduse lisaga ja korterirahaga, mida kooli asukoha järele kavatakse määrata. J. Piiskar arvustab hariduskomisjoni poolt kavatsetavat 5 liigilist jaotust hariduse järele ja soovib 3 liiki. Mis puutub maaküsimusesse, siis arvab kõneleja, et õpetaja peaks maad, mida koolil peab olema, ühesugustel tingimistel teiste riigikodanikkudega saama, mitte palga osana.

Mihkelsaar, Riigi koolinõunik, toonitab, et õpetajate palk peaks olema kokkukõlas teiste riigiametnikkude palgaga. Tuleks kindlaks määrata õpetajate põhipalk. Liikisid peaks võimalikult vähe olema. Haridusministeerium nägi ette kaks kutseliiki: I—üliskooli haridus, II—kesk-kooli (seminari) haridus, kuna asetäitjate õpetajate liik ajajooksul õpetajate

hariduslise pinna tõusmisel kaoks. Kavatsatud liigitamisel oli seminari haridus keskkohaks, millest välja mindi.

Uustalu tutvustab koosolejaid liikide väljatöötamise ja nendele palga määramise looga As. Kogus. Harid.-kom. pani ette järgm. normid: maal I liik 680, II — 605, III — 545 ja IV — 410 mk. See eelnõu anti A. K. poolt Harid.-komisjoni tagasi ühtlustamiseks teiste ametnikkude palkadega. Komisjon oli seisukohal, et põhipalk igal pool ühesuurune oleks, kuna elukalliduse lisa kooli asukohast ära, ripuks. Haridus-komisjoni uue ettepaneku järele olid põhipalgad järgmised: I liik — 800, II — 725, III — 625 ja IV — 425 marka.

Uustalu paneb ette: Kongress avaldagu soovi, et kõige alamas haridusjärgus olevate õpetajate palka 50 marga võrra kuus tõstetaks.

Riisman teeb ettepaneku: 1) Kõigile õpet. määrata ühesuurune põhipalk, 2) Palga suhtes õpetajad 3 liiki jagada: keskkooliõpetajad algkooliõpetajad ja ilma sellekohase hariduseta isikud, 3) Koolijuhatajatele kõigile ühekõrgune lisapalk, 4) maad mitte palgaks arvata, vaid kõigi kodanikkudega ühesugustel tingimistel soovijatele anda.

Orik arvab, et maal ei ole elu odavam kui linnas. Liiksid oleks kolm: As. Kog. teisel lugemisel vastu võetud I ja II liik sünnitaksid I liigi, III liik oleks II ja IV — III. Palganormid põhipalgas oleks vastuvõetavad samal lugemisel vastuvõetud määral (800, 725 ja 625 mk.) ilma vahet tegemata elukoha järele. Ka elukalliduse lisa peaks igas kohas ühesuurune olema, nimelt praegu 100 marka.

Päts: Harid.-kom. paneb ette ühekõrguse põhipalga. Elukalliduse lisa olgu liikuv mitte ainult linnas, vaid ka maal. Hariduse suhtes kaitseb komisjon 5 liiki: I — ülikooli lõpetanud, II — ülikoolis olnud, kuid mitte lõpetanud isikud, III — keskkool ja semiaar, IV — kutseksam ja V — õigusteta õpetajad. Kõneleja paneb ette selle kohta sõna võtta.

Kann. Arvustab haridus-kom. liigitamist. Õpetajaid on tarvis kahe liigi koolide jaoks, sellepärast tuleks ka kaks liiki: I — keskkooliõpetajad ja II — 7-aastase algkooli õpetajad. Kaitseb tegelikku tööskest ja iseõppijaid mitte hindamist paberi järele. Häda asjana jääks ajutiselt III liik — puudulise haridusega isikutele. — Põhipalk olgu väiksem ja elukalliduse lisa nii palju, et saab ära elada. On kõrgete palkade vastu — õpetaja ei tohi rikkaks meheks saada ostja silmis. Suurema sissetuleku maksuna tuleks osa palgast tagasi maksta. Keskkooli juhatajale ei tule suuremat tasu maksta, kui rahvakooli juhatajale. Koolil peab olema maa, aga mitte palgana.

Piiskar paneb ette leppida lühikeste mõtteavaldustega, sest kell 4 algab As. Kogu koosolek.

Pau paneb ette kõnelemise aega 4 minutiga piirata.

Heimberg soovitab 3 minutit.

Viimane ettepanek saab hääleenamuse.

Otsustatakse kõnelejate nimestik lõpetada.

Kaik paneb ette kaks liiki, palgad 800 ja 500 marka. Maaküsimus jäägu palgaküsimusest välja.

Rõbakoff paneb ette Võru õpetajate liidu nimel II-se liiki arvata ka need õpetajad, kes pikaajalistest kursustest on osa võtnud.

Ernits peab tähtsaks liigitamist eneseharimise tõukejõuna. 5 liiki on tarvis ajutiseks, just nende ära kaotamiseks.

Pau on kahe liigi poolt — koolide, mitte praeguste diplomide järele, ei ole õpetajaid. Põhipalk olgu õigustega kui ka õigusteta õpetajatel ühesuurune.

Brüller on lahkumineval seisukohal. Peaks olema ühtlased palgad kõigis koolides. Aga on varane seda ettepanekut teha — ei ole

eeltingimisi — õpetajate kontingenti. Õigustega õpetajatel olgu kaks liiki, õigusteta arvatagu 3-se liiki.

Neumann on koolimaa poolt. See seob ümbruskonnaga ja annab ülespidamist. Hobuse pidamine annab võimalust liikuda ja seltsi elust osa võtta.

Juhataja tähendab, et maaküsimus kooliseaduse külge kuulub. Palub resolutsioonid ette panna.

Guustalu teeb ettepaneku: Koolijuhatajale määrata tasu klasside arvu järele.

A. Öunapuu. Mobiliseeritud õpetajad ei sa haridust täiendada, jäävad teistest maha ja alamasse liiki. Kas mõtleb valitsus sõduritele järeldamise kursusi toime panna sel ajal, kui neil seks aega on? Paneb ette järgmise resolutsiooni: Õpetajaile-ohvitseridele anda võimalus valitsuse kulus oma haridust täiendada järgmise haridusejärguni, neile järgmise kõrgema liigi palka makstes demobilisatsiooni päevast alates kohustusega 2 aasta jooksul tarvilikud eksamid ära teha.

Tähendatakse, et on mõte hääletada ainult neid ettepanekuid, mis As. Kogus esimesel ehk teisel lugemisel on vastu võetud.

Juhataja teeb liigitamise kohta avaldatud mõtetest kokkuvõtte ja paneb liikide arvu hääletusele.

Hääli saavad: 5 liiki — 1 hääle, 4 liiki — 4 häält, 3 liiki 4 häält ja 2 liiki — 10 häält poolt.

Hääletusele tulevad täiendavad ettepanekud:

1) Asutavas Kogus 2-sel lugemisel vastu võetud I ja II liik tuleb I-seks ühendada.

Võetakse vastu suure enamusega.

2) Rõbakoffi ettepanek: Pikaajalistest kursustest osavõtjad II liiki arvata Kaiki täiendusega: Kes sunduslistes asjades eksamid ära teinud. Saab 28 h. poolt, 39 vastu.

Palgaküsimust on liigitamisel harutatud, sellepärast otsustatakse ka selles küsimuses hääletusele asuda.

On tehtud ettepanekud:

1) Põhipalk olgu I liik — 800 mk., II liik — 625 mk. ja III liik — 475 marka.

Enne põhipalk hääletada, siis lisapalga küsimust arutada (Rõbakoff).

2) Elukalliduse järkusid olgu kolm, ja nimelt: I liik — 400 mk., II liik — 350 mk. ja III liik 300 m.

3) Elukalliduse järkude vahe ei tohi üle 25 mk. olla. Elukalliduse järkusid tohib kõige rohkem kolm olla.

4) Õpetajate põhipalgad on 500, 325 ja 225 m., kuna elukalliduse lisa on nii suur, et terve palk vastab Asutavas Kogus teisel lugemisel vastu võetud normidele, ainult selle vahega, et 4 haridusliigi asemel tuleb 3. (Kiivet).

Hääletusele tuleb järgmine ettepanek: Põhipalk on I liik 500 mk., II liik 325 mk. ja III liik 225 marka. Elukalliduse lisa on: I järk — 400 marka, II järk — 350 marka ja III järk 300 marka ja IV järk — 250 marka.

See ettepanek võetakse vastu.

Varsti aga selgub, et see otsus enamuse soovidele ei vasta, sest kõik ei ole ettepanekust ühte viisi aru saanud. Soovitakse uuesti hääletada.

Teisekordsel hääletusel asus kongress palganormide asjus sellele alusele, millel seisis As. Kogu teisel lugemisel: selle järele tuleksid põhipalga normid: I liik — 800 mk., II liik — 625 mk. ja III liik 475 marka. Elukalliduse lisad oleks need samad, mis As. Kogu teisel lugemisel — 68 häält poolt, 36 vastu.

Juhataja J. Annusson teatab et ta kongressi juhatuselt tagasi

astub, kuna ta ei leia võimaliku olevat kahte vastupidist otsust alla kirjutada. Palub J. Torki juhatust oma kätte võtta.

Tork võtab muudetud otsuse allakirjutamise oma peale ja palub J. Annussoni kongressi nimel tungivalt juhatajaks jääda.

Koosolek avaldab oma soovi ühemeelse käteplaginaga.

J. Annusson asub juhatama.

Hääletusele tuleb ettepanek: Alg- ja keskkoolide juhatajate palk olgu ühesuurune — võetakse vastu ühel häälel.

Uustalu ettepanek: Koolijuhatajale makstagu palk klasside arvu järele — võetakse vastu.

Otsustakse maaküsimust mitte hääletada.

Juhataja ettepanekul otsustatakse palgaküsimust lõpetuks tunnistada.

Võetakse vastu eelpool ettekantud õpetajate-sõdurite resolutsioon.

Otsustakse järgmist koosolekut kell 1/28 õhtul alata.

Esimene koosolek lõpeb kell 5 p. l.

Õhtune koosolek.

Teise koosoleku avab J. Annusson kell 8 õhtu ja paneb ette kohalikkude liitude ja Keskliidu aruanne ära kuulata.

Teatatakse, et Asutav Kogu on õpetajate liigitamise ja palgad juba otsustanud.

Uustalu annab lühidalt seletust vastu võetud seaduse kohta.

Kuuldub arvamine, et peaks selles asjus seisukoha võtma. Õpetajate arvamist ei ole üheski punktis arvesse võetud. Siiski otsustatakse päevakorras edasi minna.

Juhatab Tork. Terve koosolek kulub ära aruannete kuulamiseks. Aruandjad esinevd järgmises järjekorras: Harjumaa liit, Tallinna õp. selts, Läänemaa, Saaremaa, Pärnumaa, Viljandimaa, Virumaa, Järvamaa, Võrumaa, Tartumaa ja Keskliit.

Koosolek lõpeb kell 10.

III Ülemaaline Eesti õpetajate kongressi 2 päev.

Kongress algab kell 1/210 hom. Juhatab Tork.

Juhataja teatab, et kongressi juhatuse otsustanud küsimused järgmises korras harutusele võtta: 1) õpetajate organiseerimine; 2) koolivalitsus; 3) noorsoo elukomme. Kooli küsimus, mis suur on, saaks antud läbi töötamiseks homseks sellekohaste sektiioonide kätte. Oldakse nõus.

Rismann teeb ettepaneku ära kuulata kõige enne Asutava Kogu liikmete-õpetajate seletused, mispärast meie eilaseid otsusid seal täiesti ignoreeriti. Sellest selguks, kas meil üleüldse maksaks edasi harutada, sest ega seda tööd, mis siin tehakse, ka edaspidi arvesse võeta.

Kreutsmann küsib juhatusest lähemaid seletusi sektiioonide tegevuse kohta, kelle hooleks kooliküsimuse lahendamine jääb.

Treffner teeb ettepaneku noorsoo liikumise küsimust yaremalt harutusele võtta.

Annusson vastab Kreutsmannile seletades, et sektiioonid üksikutes kooliküsimustes juba täna erikoosolekuil enam-vähem kindlad seisukohad püüaksid võtta ja neid homme, kongressi 3. päeval ette kannaksid. — Niisama tuleks noorsoo liikumise küsimus alles kolmandal päeval harutusele, kus V. Ernits sellekohase referaadiga esineb.

Mohrfeld arvab, et A. K. liikmete seletusi palgaküsimuse arutamise kohta Asutavas Kogus vaja pole, sest A. K. liige is. Uustalu eilasel koosoleku lõpul esines juba sellekohase seletusega.

Uustalu ühineb Mohrfeldi arvamisega. Et täielikku pilti õp. palgaküsimuse arenemise kohta, As. Kogus saada, selleks oleks tarvis kõige

kolme lugemise kohta täielikud kirjeldused, milleks aga praegu aeg puudub.

Põld: Asutav Kogu pole kohustatud aruandma oma tegevusest mitte mõne kongressile, vaid tervele rahvale. Õpetajate kongress ei või ju nõuda, et tema otsused Asutavas Kogus tingimata tähelepanemist peaks leidma. (Müra, jalgade trampimine).

Hääletamisel on enamus selle poolt, et Asutava Kogu liikmete poolt seletusi palgaküsimuse arendamise kohta eilasel Asutava Kogu koosolekul ära kuulata — 68 häälega 17 vastu.

K a n n: Enne kui A. K. meie otsuste tähelepanemata jätmises süüdistada, tuleks ära kuulata, kuidas meie hääli sinna kanti ja kas ta õigel ajal sinna jõudis.

P i i s k a r: Nagu teiselgi lugemisel, nii esinesin ka eilasel lugemisel ettepanekuga viie liigi asemel õpetajaid kariduse suhtes kolme liiki jagada; ühtlasi teatasin nüüd, et üleriikline õp. kongress ühel häälel sarnase seisukoha liigitamise suhtes vastu võttis. Mind toetas veel is. Talbak. Hääletamisel läks läbi aga hariduskomisjoni projekt, kus õpetajad hariduse järele viide järku jagatakse. Ka haridusminister kaitses viit liiki.

I l l i s s o n: Eilaõhtustel aruannetel selgus, et on organiseeritud üle kahetuhande õpetaja. See on jõud, millel oma mõju peaks olema. Eilaste otsuste peale palgaküsimuse kohta Asutavas Kogus peaks see jõud kuidagi reageerima. Õpetajate seas tahetakse sellega ühistunnet purustada, et neid, vastu nende endi tahtmist, kirju kogu järkudesse ja klassidesse jagatult, üksteise kõrval töötada lastakse. Naljakas, et see erakond, kes meid siin eila tervitamas käis, täielikult meie otsuste vastu hääletas.

K r e u t s m a n n: Et A. K. meid nii rihmesse järku jagas, on süüdi ise õpetajad. Nad pole küllalt kindlalt oma tahtmisi avaldanud, ega ka endi esitajailt A. K. küllalt kindlat seisukohta selles asjas nõudnud.

Põld: Siin räägiti, et õp. peaks oma otsuste täidesaatmise juures oma organiseeritud jõudu tarvitama. Küsida tuleb, kumb on siis ülem, kas Asutav Kogu või mõni kongress? Asutaval Kogul on peale õpetajate huvide veel riiklised huvid silmas pidada. Pealegi tuli Asutavas Kogus palgaküsimuse harutamisel õpetajate hääli liig hilja kuuldavale.

J ä ä g e r protesteerib selle vastu, et õpetajaile mitte töö, vaid diplomaari järele palka maksta tahetakse.

T a l b a k: Et kongressi otsuseid nii ignoreeriti, selles on süüdi suures mõõdul need õpetajad, kes hariduskomisjonis on. Nemad oleks kõige rohkem ülemaalse õpetajate häälega pidanud rehkendama, kuid nad ei teinud seda; see on nendest andeks andmata.

M i t t teeb ettepaneku, kõne aega igale sõnavõtjale kolme minutiga piirata. Ettepanek võetakse vastu.

I l l i s s o n vastab Põllule, et ta mitte A. K. eitamise mõttes pole organiseeritud jõu tarvitusele võtmise tarbest rääkinud, vaid nõudnud, et Asutav Kogu, kui rahva hääli, peaks rahva arvamistega, ka kongressi otsusega rehkendama.

K a n n: Oleme, nagu eilastest aruannetest selgus, küll organiseeritud, kuid nagu näha, pole selle organisatsiooni taga mingit jõudu. Meie eneste keskelt välja läinud inimesed, tuleb välja, ei rehkenda meie otsustega, nagu seda neist õpetajaist näha, kes hariduskomisjonis, rääkimata muust. Meil tuleb kindlamalt esineda ja lähemas tulevikus seda nõuda, et meile sellegi kätte saaks, mis eile A. K. otsustes vastu võeti.

A n n u s s o n: Meie ei arvusta Asutavat Kogu ega haridusministeeriumi halvas mõttes. Meie peame nendele ainult ütlema, et kui meie otsuseid sugugi arvesse ei võeta, et meil siis nendega ühes võimata on töötada.

M i k k e l s a a r seletab, et haridusministeerium mitte viie liigi poolt

pole olnud, vaid nelja poolt. Haridusministeerium on alati liikide vähendamise poolt olnud (vahelhüüded: „Hm. Kartau kaitses eile A. K. viit liiki“).—Haridusministeeriumi esitaja olla puudunud A. K. koosolekul, kui palgaprojekt teisel lugemisel olnud, sellepärast pole ta oma seisukohta küllalt kaitsta saanud.

Kreutsmann: Meie ei või arvustada ei A. K. ega haridusministeeriumi, vaid oma esitajad A. K. peame vastutusele võtma.

Kann teatab, et tema isiklikelt niihästi hariduskommisjoni, kui ka A. K. liikide vähendamise poolt olnud. Ei maksa süüdistada siis ei haridusministeeriumi, ei hariduskommisjoni, ega A. K. liikmeid; ei saa ju salata, et uued palganormid õpetajate elujärge endisega võrreldes märksa parandavad. A. K. ei või ju üksikute ametnikkude tahtmistega rehkendada, ta peab arvesse võtma ka riigi rahalist seisukorda (müra). Pealegi on haridusministeerium õpetajate arvamisi tähele pannud. Mitmed õpetajate organisatsioonid on haridusministeeriumi poolt väljatöötatud palgaprojekti arvustanud, kuid liigitamise meetodiga rahule jäänud.

Pau: „Iga, anna neile andeks, sest nemad ei tea, mis nemad teevad“. Haridusministeeriumi esitaja Mikkelsaari seletused ei käi ju sugugi kokku, selle seisukohaga, mida esitas palgaprojekti kohta haridusminister eilasel A. K. koosolekul. Eile teatas haridusminister, et ta täiesti viie liigi poolt on, kuna Mikkelsaar täna seletab, et haridusministeerium alati viie liigi vastu on olnud. Meie pole mitte näljaste kari, kes ainult palka nõuab — meie protesteerime selle vastu, et meie ühist väerinda sarnase liigitamisega lõhkuda tahetakse, meie vahele vaenu külvata püütakse.

Hahn: Nüüd on selgesti näha, kus pool meie hädadest aru on saadud ja kes meie elujärge, tõsiselt parandada tahab. Eilane A. K. koosolek näitas, et meie valudest ainult A. K. pahemal tiival aru saadakse, kuna parem tiiv ühes tööerakonnaga täiesti meie tahtmisele risti vastu läks. Ei saa salata, et õp. maal suurel määral poliitilise meeleolu kandja ja peegeldaja on olnud; pärast eilast A. K. otsust aga pööras maa poliitiline seier järsu naksatusega pahemale poole. Seda silmas pidades, et pahempoolsed erakonnad — sotsialrevolutsionärid ja sotsialdemokraadid kõige kindlamalt õpetajate huvisid kaitsnud, teen ettepaneku neile erakondadele tänu avaldada.

Gustalu leiab, et ametiühisuse kongressil, kus inimesed mitmest erakonnast, mitte sünnis pole üksikuile erakondile tänu avaldama hakata.

Ollik: Kui nii kaua palgaküsimust harutakse, ei jõua meie kolme päeva jooksul muude küsimustega tegemistki teha. Selle küsimuse harutamiseks tuleks rutem lõpule jõuda. Pole õiglane arvustada ka neid õpetajaid, kes A. K. — need pole ju meie otsekohesed esitajad; need on sinna läinud üksikute parteide nimekirjade kaudu ja on kohustud partei distsipliini alla endid paenutama, olgugi, et neil enestel paljus asjus teine seisukoht. Pealegi pole ju põhjust ärevuseks — ei saa ju ütelda, et need palgad, mis ette nähtud, liig väiksed oleks. Väiksed on nad ainult kõige viimases järgus, kuid seal on inimesed enamalt jaolt noored, õpiivad edasi ja saavad sellega parema palga osalisteks. Teen ettepaneku: „Ära kuulates Asutava Kogu esitajate seletusi, läheb kongress päevakorras edasi“.

Koik: Teen ettepaneku „Läbiarutades A. K. 3 lugemisel vastu võetud õp. palga seadust, läheb kongress palga normidest, mille kõrguse äramääramine riiklisest seisukohast õigustatud võib olla, vaikides mööda, kuna ta õpetajate 5-de liiki jaotamise vastu protesteerib“.

Annusson: Meie ei ole mitte nende normide vastu, mis palga seaduses ettenähtud, vaid hariduse järkudesse liigitamise vastu. Ei võinud haridusminist. arvesse võtta endisi üksikute õp. organisatsioonide otsusi—

need on ju nüüd kõik uuesti revideerimise alla võetud ja kongress, kui ülemaaline õp. esitus, tegi ühel häälel otsuse 3 liiki nõuda. Õpetajate asja pole küllalt tõsiselt võetud. Igatahes on aga meie praegune seisukord raske. Palgaseadust praegu muuta pole ka Asutaval Kogul enam võimalik — sellepärast peaks muutmise võimalust edaspidi tingimata silmas peetama. Teen järgmise ettepaneku: „Seaduses ettenähtud liikidesse jaotust ja palga normisi harutades avaldab kongress soovi, et õp. palga seaduse asjus haridusministeerium Asutavale Kogule uue ettepaneku teeks, selle juures kongressi arvamisi asvesse võttes“.

Vain: Süüdistatakse, miks Asutav Kogu pole õp. kongressi otsusi tähele pannud. Kui Asutav Kogu kõikide kongresside otsusid, mis nüüd ju ühtelugu tehakse nii hästi pahemalt, kui ka paremalt poolt (põllumeeste kongressid näituseks), siis ei tuleks ju A. K. midagi välja.

Janson: Haridusministeeriumile peaks ettepanek tehtama, et ta uue palga projekti sisseandmisel silmas peaks seda, et kõigile õpetajaile ühesugune palk tuleks.

Juhataja teatab, et sarnast seisukohta praegu võimata on vastu võtta, sest et eile otsustati 3 liigi poolt olla.

Ettepanekute hääletamisel saab Annussoni ettepanek 115 häält poolt, ja on seega vastu võetud.

Tehtakse 15 minutiline vaheaeg.

Päevakorrale tuleb õpetajate organiseerimise küsimus. Referendina saab sõna Mohrfelt.

Eilastest aruannetest selgub, et on olemas 2500 organiseeritud õpetajat üle terve maa; selleaga peaks terve õpetajaskond peaaegu täielikult organiseeritud olema. Niisama toonitati siin täna, et õpetajad on jõud, mis ühiselt midagi maksma suudab panna. Kuid just tänane palgaseaduse harutamine näitas, et meie veel mitte organiseeritud ei ole, meie pole veel mitte jõud. Meie ei ole endid veel jõuna maksma suutnud panna, meie ei ole veel kuigi palju organiseeritud. Aruannetest kuuldus, et üksikuis seltsides ja liitudes palju tööd on tehtud. Tööd võib ju olla tehtud, kuid mitte midagi ehk õige vähe, õpetajate organiseerimise mõttes. Järvamaa õp. seltsis on küll tööd tehtud, kuid see töö polnud õp. organisatsiooni ülesanne, see oli midagi muud. Mis Järvamaa õp. selts teinud, sellest ei ole midagi tulu õpetajaskonnale. Organiseerimise mõttes olemegi teistest sellepärast maha jäänud, et õp. organisatsioonid kõige muuga tegemist on teinud, kuid mitte õp. organiseerimisega. Muidugi on selleks veel teisi põhjuseid, mis halvavalt õpetajaskonna ühistunde arenemise peale mõjusid, nagu viletsad palgaolud, madal haridušline järg, halb kool, kus õpiti, laiali pillatud olek üle maa jne. — Õp. organisatsioonide põhjuskirjad tulevad põhjaliku revideerimise alla võtta, sealt tuleb kõik välja kiskuda, mis ei puutu otsekohe õpetaja ende aineliste, õigusliste ja vaimliste huuvide kaitsemisse. Sarnast ümberhindamise tendentsi ongi juba mitmel pool märgata, nagu kuuldus eilastest aruannetest; üksteise järele asuvad õp. organisatsioonid puht kutselisele, ametiühisuslisele alusele. — Meie peame nõudma, et iga õp. õpetajate ühingu liige oleks. Õpetajaskonna on alla viinud just need õpetajad, kes ei ole koondunud ühinguisse. Ajutiselt on tarvilised surveabinõud. Kui õpetaja lahkub õp. ühingust, organisatsioonist, sellega ühes tuleb lahkuda tal ka õpetaja ametist. Algkooli seaduse eelnõus on punkt, mis ülevalt poolt ettetoodud nõudmist aitab ellu viia — meie peame nõudma selle seadusepunkti teostamist. — õp. organisatsioonid peavad kõige pealt selle eest valvel olema, et õpetajaskonnal oleks kindlustud majandusline, haridusline ja õigusline seis. Meie ajakiri saab selles abiks olema. Saagu ta meie eneste kasvatajaks — peaaesjalikult ühistunde kasvatajaks. On meil see olemas, siis võime öelda, et meie oleme jõud.

Kana: Vähe on sellest, et meie oma organisatsioonide põhikirjad revideerimise alla võtame, ametiühisuste seisukohale asume; meie peame siin kongressil abinõu leidma, millega meie endid kui ametiühisus maksma suudame panna, oma nõudmised läbi viime. Meil pole oma nõudmiste läbiviimiseks sarnaseid abinõusid, nagu näit. töolistel streik ehk „tõrkumine“ on. Streigil näit. pole mingit tähendust koolitöö vaheajal; pealegi pole õpetajate streigil seda tuntavat mõju ka muulgi ajal, mis töolistel omal oleks. — Minu arvates oleks üheks abinõuks meie nõudmiste läbiviimiseks koolivalitsustes vastava meeoleolu loomine. Täni on see olnud üksikute õpetajate teha, nüüd peaks seda tegema terved õp. ühingud. Praegused koolivalitsused, kus õpetajad tarviliselt esitud, annavad selleks tarvilised võimalused. Ei oleks soovitatav täiesti loobuda üldistest asjadest ja puhasametiühisuslisele seisukohale anda — seni kui meil veel vähe seltskonnategelasi väljaspool õpetajaskonda. Ka oma kooli loomine võib tarvilik olla — ei tea ju keegi, mis ajad meil veel ees, kuna me nägime, et sarnasel ajal näit. okkupatsiooni ajal määratu tähtsus oli.

Laane: Praegusel momendil, kus harutusel abinõude otsimise küsimus õpetajaskonna nõudmiste maksma panemiseks, arvan paraja momendi olevat ette kanda Harju maakonna õpetajate 18. aug. äräpöetud kongressi otsuse: „Teha ettepanek Õp. Keskkliidule astuda Eestimaa Ametiühisuste Kesknõukogu liikmeks“. On ju õpetajagi tööline, olgugi vaimline tööline — ja paljus asjus seovad teda ühised töolistega. Õpetajal seisab raske majandusline võitlus ees. Et enesele vähegi lahedamaid eluvõimalusi luua, tuleb selles võitluses õp. ühineda tingimata teiste töolistega, nendega ühine väerind luua.

Jääger: Meie nõudmised kandku ainult sooviavalduste, selgituste laadi, nende teostamiseks ärgu tarvitatagu mingit survet valitsuse ehk seltskondliste asutuste vastu. Soovitab „sisemist ühendust“.

Rismann: Meeleolu loomist koolivalitsuste juures pole küllalt. Soovitab Laane poolt ettekantud H. m. õp. kongressi otsusega ühineda.

Kaik: Arvamised jagunevad kaheks. Ühed soovivad luua õpetajaid ühes kooliga, teised enne õpetaja, siis kool. Soovitab referaadis ette toodud organiseerimise alused vastu võtta.

Rõbakoff soovitab mitte ainult ametiühisuste pinnale jääda; tuletab okkupatsiooni aega meele, kus õp. seltsid ka muul alal tähtsate teguritena esinesid.

Kiesel: Ettepanek: „Õpetajate ühisused tulevad ametiühisusteks ümber muuta, iga õpetaja peab sunduslisel tühisuse liikmeks kuuluma“.

Otsustatakse ettep. kahes osas hääletada.

Ettepaneku esimene pool „Õpetajate ühisused tulevad ametiühisusteks muuta“ saab 96 häält poolt; teine pool: iga õpetaja peab sundusliliselt ühisuse liikmeks kuuluma“, saab 88 häält poolt.

Tehakse lõuna vaheaeg.

Koosolek algab uuesti kell 1/25 peale l.

Juhatab Tork.

Juhatuse poolt tehakse ettepanek kooli küsimust nelja sektsiooni kätte lähemaks läbitöötamiseks anda. Kongress valiks isikud, millest osavõtta soovijad üles annaks ja tegevust alustaks tulevaseks kongressiks.

Sektsioonid oleks järgmised:

I — algharidus (lasteaiad, koduõpetus, algkool jne.)

II — Kesk ja kutsekool.

III — Haridus väljaspool kooli (täienduskool, rahvaülikool jne.).

IV — Õpetajate ettevalmistus ja edasiharimine.

Juhatuse ettepanek võetakse vastu. Sektsioonide kokkuseadjateks valitakse: I sekt — Marfelt, II s. — Nano, III s. — Rägo, IV s. — Tork. Jätkatakse ennelõunasel koosolekul poolelijäänud organiseerimise küsimust.

Annusson kannab Keskliidu põhikirja 1. paragrahvi ette: Eesti õpetajate Keskliidu eesmärk on: 1) kõikide Eesti õpetajate ühendamine nende õigusliste, vaimliste ning majandusliste huvide kaitsemiseks, 2) haridustöö igakülgne, rahvakultuuri iseäraldustele vastav, edendamine, mis muutmata kujul vastu võetakse.

Gustavson: Kui õpetaja ametiühisuse liige ei ole, ei saa ta õpetaja ametisse astuda kooliseaduse eelnõu järele; niisama tuleks nõuda, et kooliseadusesse üles võetaks, et õpetaja, kes ametiühisusest välja heidetakse, ka õpetaja ametist lahkuma peab.

Rumma: Pole sugugi kindel, et A. K. kooliseadust sellel kujul vastu võtab, nagu haridusministeerium ta ette pani; nimelt on hariduskomisjon selle punkti, mille peale praegu toetakse, järgmiselt ümbermuutnud: „võidak muude tunnistuste hulgas nõuda ka professionaal-eetika tunnistust“.

Mikkelsaar soovib haridusm. poolt ette pandud redaktsiooni nõuda.

Janson ja Kaik toetavad Gustavsoni ettepanekut.

Mikkelsaar: Sarnast paragrahvi, mis õp. ametiühisusest väljahit-mise tagajärjel ka õp. ametist lahkumist nõuab, ei või meie kooliseaduses mitte üles võtta; see ei oleks loogilises ühenduses teiste paragrahvidega. Seadus ei või mingi asutuse peale toetada, mis seaduses eneses mitte ette nähtud ei ole. Sarnane instituut, nagu õp. ametiühisus, pole oma kokkuseades kooliseaduses kindlaks määratuna ettenähtud.

Illisson hoiatab sarnase seaduse punkti vastuvõtmise eest.

Kask niisama; teeb ettepaneku Keskliidu juhatusel mingit välja-päaseteed leida.

Rumma vaidleb Koigi ettepanekule vastu.

Gustavson jääb oma ettepaneku juure.

Orrik ei leia survet seaduseandlisel teel tarviliku olevat; surve olgu moraalne.

Kann näeb, et sarnane punkt kooliseaduses õpet. tulevikus kahju-likuks võib saada; meie ei tea ju, missugune võib tulevikus valitsuse kokkusead olla. Meie teame, et ainult üks ametiühisus valitsuse insti-tuudina on töötanud, nimelt advokaatide korporatsioon Vene tsaari-valit-suse ajal. See aga muutus valitsuse käes kardetavaks tööriistaks.

Ettepanek: „surve olgu moraalne“ saab 71 häält poolt, 14 vastu.

„surve seaduseandlisel teel“ saab 35 h. p., 41 vastu.

Annusson: Tuleks kindel seisukoht võtta, missuguses korras võivad seltsid ehk liidud keskliidu liikmeks astuda — kas ainult maakon-dade liitude kaudu, või on üksikutel suurematel seltsidel, kel tarviline arv liikmeid, võimalik otsekohe keskliidu liikmeks astuda.

Treffner: Pole soovitatav üksikuil seltsidel otsekohe Keskliidu liik-meks astuda; Keskliidu liikmeksastumine sündigu ainult maakonna lii-tude kaudu.

Vimane ettepanek saab 51 häält poolt, 13 vastu.

Rumma nõuab erandit suuremate linnade jaoks, kus linna õpetajad oma seltsiga otsekohe Keskliidu liikmeks võiks astuda ja maakond oma ette; näit. Harju maakond ja Tallinn. Ühisesse liitu astumine pole kummalegi kasulik — kummagil on isesugused elamistingimised, töö-võimalused ja koolivalitsused. Ühinemine tuleks alles Keskliidu kaudu.

Mikkelsaar nõuab erandit vabanenud Petseri maa õp. seltsi jaoks.

Annusson: Erandid võiksid olla, sest võib ju olla, et ka väljas-pool kodumaad edaspidi Keskliidu liikmeks soovitakse astuda.

Brüller ei leia mingit põhjust erandi tegemiseks, sest otsus on juba kord sarnases kujus vastu võetud, mis erandi tegemist ei luba.

Mohrfelt toetab Rummat erandi tegemise mõttes.

Otsustatakse lõpuks erandi tegemise võimalus Keskliidu Asemikkude Kogu võimupiiri jätta.

Laane nõuab ennelõunasel koosolekul tehtud Ametiühisuste Kesknõukogu liikmeks astumise ettepaneku läbirääkimisele võtmist.

Ettepanek pannakse ilma pikema läbirääkimiseta hääletamisele ja saab 31 häält poolt, 2 vastu.

Gustavson: Kui otsustatud on Ametiühisuste Kesknõukogu liikmeks astuda, tuleks seisukoht võtta ka Ametiühisuste kongressi kohta.

Jännes: Tuleks kõige pealt selgusele jõude, kas Ametiühisuste Kesknõukogu on ainult ametiühisuste keskendus, või ka poliitiline asutus.

Kann: Poliitilise keskkorralduse liikmeks, kui kesknõukogu sarnane on, ei võiks õpetajate ametiühisus mitte olla. Ametiühisuses ei või poliitikat ajada.

Illison: Siin kardetakse poliitika tegemist. Ometi on ju õpetajal tarvis ka poliitikat teha — muidugi nii palju, kui palju see ta huvides seisab. Ka tänane palgaküsimuse harutamine oli poliitikategemine.

Gustavson asub ka sellel seisukohal, et õpetaja ennast täiesti poliitikast lahti ütelda ei saa.

Kanna: Ametiühisustes ei või meie ometi mitte poliitikat ajama hakata. Seal on inimesi mitmest parteist, see võib ametiühisuse tegevust ainult takistada. — Kesknõukogu aga ajab poliitilisi sihte taga, seda näitavad ta väljaastumised. Meie esitajaid on vähe, need ei suuda Kesknõukogu üleüldist sihti muuta; kui nad aga Kesknõukogu liikmed on, vastutust kannavad nad kõik.

Jännes vastab Illissonile ja Gustavsonile, et õp. võib küll poliitikaga tegemist teha, kuid mitte ametiühisustes, vaid poliitilistes organisatsioonides.

Mohrfelt: Meie nõudmine olgu, et Kesknõukogu, kui ametiühisuste keskendus, ainult oma liikmete majandusliste, õigusliste ja vaimliste huvide valvel seisku, aga mitte mõne kitsa kildkonna poliitikat ajagu.

Annusson: Teen ettepaneku endisele otsusele juurde lisada: „Kuna ametiühisuste ülesandeks on liikmete majand., vaiml. ja õigusliste küsimuste lahendamine, siis ei ole õp. Keskliidu esitusel ametiühisuste Kesknõukogus poliitilisi volitusi.

Ettepanek võetakse ühel häälel vastn.

Harutusele võetakse õpetajate ühissetevõtted.

Sõna saab „Kasvatuse“ toimetaja hr. Roos, kes õpetajate häälkandja tekkimisloo ette kannab ja kokkuleppeid Haridusministeeriumiga selgitab.

(Järgneb.)

Soome sõidu puhul

kaotatud asjade üle saab teada „Kasvatuse“ toimetus, Tallinnas, Kloostri tän. 16. Sealsamas võetakse teateid vastu leitud asjade üle.

KASVATUSTEADUSLINE AJAKIRI

K A S V Ä T U S

AMETLIK OSA.

1. aastakäik.

September 1919.

2. vihk.

Valitsuse määrused, korraldused ja otsused.

Asutava Kogu poolt 28. augustil 1919. a. vastuvõetud määrus õpetajate palga kohta.

§ 1. Õpetajate palk seisab koos põhipalgast, lisapalgast ja prii korterist ehk korterirahast.

§ 2. Põhipalga suurus oleneb õpetaja haridusjärgust, lisapalk teenistuse kestvusest, korteriraha suurus kooli asukohast.

§ 3. Õpetajaile makstakse põhipalka hariduse ja kutse suhtes viies järgus.

a) Esimese järku kuuluvad ülikoolide ja teiste kõrgemate koolide lõpetajad.

Märkus: Kodu- ja väljamaade kõrgemate õppeasutuste lõpetajaiks loetakse need, kel on omandatud pääle keskkooli hariduse veel kõrgem eriharidus koolides, mille õpiaeg kestab vähemalt 3 aastat.

b) Teise järku kuuluvad: Kõrgema kooli kursuse läbikuulanud isikud, kes riigieksamid pole teinud; alla 3 aastat kestvate kõrgemate kursuste lõpetaja keskkooli üldharidusega, endised Veneaegsed keelte ülemõpetajad; eriõpiainete õpetajad sellekohase kutsetunnistusega vähemalt keskkooli üldharidusega, õpetajate instituutide lõpetajad ja Riia vaimuliku seminaari täie kursuse lõpetajad.

c) Kolmandasse järku kuuluvad õpetajate ning vaimulikkude seminaaride ja teiste keskkoolide lõpetajad.

d) Neljandasse järku kuuluvad: ilma täiskasvhariduseta isikud, kes kodu-, kreis- või algkooli õpetaja kutse on omandanud ja endiste vallakoolide seminaaride lõpetajad.

e) Viiesandasse järku kuuluvad kõrgemate algkoolide, endiste kreis-, 1872. a. seaduse põhjal korraldatud linnakoolide ja kaubanduskoolide lõpetajad ilma õpetaja kutseta; pedagoogika klasside lõpetajad ministereiumi koolide juures; endiste koolikomisjonide (Schulkommissionen) juures õpetaja kutse omandanud isikud ja kõik algharidusega ilma kutseta õpetajad.

Märkus I: Selles määruses tähendamata õppeasutuste paigutamine järkude alla kuulub haridusministeeriumile.

Märkus II: Haridusministeerium võib üksikuid õpetajaid, nende pedagoogilist või teaduslikku tegevust või kunstivõimet silmas pidades, arvata kõrgemasse järku, kui neid käesoleva määruse põhjal arvata tuleks. Sellekohane ettepanek tehakse ligema koolivalitsusasutuse kaudu, kelle alla kõnealune õpetaja kuulub.

§ 4. Elukalliduslisa maksmise suhtes jagatakse koolid nende asukoha järele 4 liiki, kuna korteriraha järgmiste liikide järele maksetakse:

- I — Tallinnas,
- II — Narvas, Tartus, Valgas,
- III — muis linnades ja alevites,
- IV — maal.

§ 5. Kolmeaastalisi palgalisandusi on kuus (6), nimelt iga täis 3. elukutselise teenistusaasta järele, mille juures arvesse võetakse ka nende määruste maksmapanekuni koolitöös teenitud aastad ja antud tundide arv, kui ka aastad, mis õpetaja koolitööd katkestades oma kutsehariduse täiendamiseks tarvitanud, kui ta selle tagajärjel mitte kõrgemasse järku ei arvata.

Märkus: Lisapalga maksmiseks arvatakse aasta, mil vähemalt 12 nädalatundi antud, terveks teenistusaastaks; aasta, mil 6-II tundi antud, pooleks teenistusaastaks — aastaid, mil tunniarv vähem oli, kui 6, ei võeta arvesse.

§ 6. Eelmistes paragrahvides tähendatud alustel on õpetajate kuupalga alamäär markades ajutiselt:

Järgud.	Põhipalk	Lisapalk, teenistuse kest. j.	Liigid	Võrdlev elukalliduse lisa	Korteri raha
I	500 m.	50 m.	I	400 m.	175 m.
II	425 "	50 "	II	350 "	125 "
III	325 "	50 "	III	300 "	100 "
IV	250 "	50 "	IV	250 "	75 "
V	175 "	50 "			

Märkus I: Tarbe korral arvatakse korterirahast 25 marka valgustuse jaoks, ülejäävast summast $\frac{2}{3}$ kütte ja $\frac{1}{3}$ korteri jaoks.

Märkus II: Koolijuhatajaile ja maakoolide õpetajaile on kooli üleväljajad asutused kohustatud muretsema korteriraha asemele korteri ühes kütte ja valgustusega.

§ 7. Palgamaksjal asutusel on õigus kohalikka olusid silmas pidades, üksikute kohtade koolide õpetajatele elukalliduse lisapalka määrata.

§ 8. Pääle § 6-s tähendatud palga saavad koolijuhatajad eraldi:

- 1—2 klassilise kooli juhatuse eest 25 marka kuus.
- 3—4 " " " " 50 " "
- 5—7 " " " " 75 " "
- 8—10 " " " " 150 " "
- II ja rohkem " " " " 200 " "

Märkus: Klassi all mõistetakse selles §-s kogu õpilasi, keda üks õpetaja ühes ruumis õpetab.

§ 9. Nädala tundide arv on 24—30, mille juures mitmes koolis antavad tunnid ühte arvatakse. Tundide arvu määramine tähendatud piirides iga üksiku õpetaja kohta õpiainete iseloomu ja kasvatuslikkude ülesannete kohaselt jääb pedagoogika nõukogu hooleks, kes selle juures arvesse võtab kõik õpetajate kohused (raamatukogu hoidmine ja raamatute väljaandmine, klassi juhatus, korrapidamine, kirjalikud tööd, füüsiliste ja keemialiste katsete ettevalmistamine, asetäitetunnid jne.

Märkus 1. Õpetajad, kellel ühe ja sama asutuse koolides vähemalt 24 nädala tundi on, saavad palga § 6-das tähendatud määral. On aga tundide arv nädalas alla 24, siis maksetakse tundide arvu järele iga nädala tunni kohta $\frac{1}{30}$ osa § 6-s tähendatud palgast ja elukalliduslisast.

Märkus 2. Algkooli juhataja annab iga klassi kohta 2 tundi nädalas vähem, määratud tundide arvust, kuid mitte alla 12. tunni.

Märkus 3. Kesk- ja kutsekooli juhataja annab iga juhatava

klassi kohta 2 tundi nädalas vähem õpetaja tundide alamäärast, kuid mitte üle 15 ega alla 6 tunni nädalas.

Märkus 4. Inspektor kesk- ning erakoolides saab peale õpetaja palga (§ 6) veel poole koolijuhataja eripalga suuruse lisapalga ja annab 12—15 tundi nädalas.

§ 10. Üle § 9-s tähendatud tundide arvu ülemäära (30) võib õpetaja anda ainult tungiva tarbe korral pedagoogika nõukogu ettepanekul koolivalitsuse loaga, mille juures lisatundide eest eratasu maksetakse.

§ 11. Peale palga maksetakse õpetajatele perekonna toetusraha riigivalitsuse poolt üleriikliste määruste ja normide järele.

§ 12. Algkooli õpetajate põhi- ja lisapalga maksab linna- ehk maakonnavalitsus, kuna kesk- ja erikoolide õpetajate põhi ja lisapalga ning kõikide koolide õpetajate elukalliduslisa maksab riigivalitsus. Korteriraha maksab asutus, kes kooli üleval peab.

Märkus 1. Kui kooli ülevalpidamise kulud on mitme asutuse kanda, siis lepivad need omavahel kokku, missugune neist palga maksmist toimetab.

Märkus 2. Kesk- ja alghariduskooli õpetajateks loetakse ka praeguste kesk- ja alghariduskoolide alamaste klasside õpetajad senni, kunni nimetatud klassid vanematest klassidest iseseisvana koolina on eraldamata.

§ 13. Eri- ja kesk-erakoolid, kui nad avalikkude koolide ülesanded täidavad, saavad Haridusministeeriumi sellekohase otsuse põhjal riigivalitsuselt toetusraha õpetajate palga maksmiseks samade normide järele, kui riigi ja omavalitsuse poolt ülevalpeetavate koolide õpetajad.

Era- ja alghariduskoolid, kui nad avalikkude koolide ülesanded täidavad, saavad vastava linna- ehk maakonna koolivalitsuse sellekohase otsuse põhjal linna- ehk maakonnavalitsuselt toetusraha õpetajate palga maksmiseks samade normide järele, kui riigi- ja omavalitsuse poolt ülevalpeetavate koolide õpetajad.

§ 14. Palk maksetasse välja kohaliku koolivalitsuse kaudu kuude kaupa iga kuu viimaseks päevaks.

§ 15. Selles määruses tähendatud palganormid hakkavad maksma 1. juulist 1919. a. arvates.

Märkus 1. Aja eest 1. nov. 1918. kuni 1. juulini 1919. maksetakse õpetajate palgad selles määruses toodud normide järele, kus juures palgast 25% maha arvatakse. Enammakstud summe tagasi ei nõuta.

Märkus 2. See palga täiendamine ei maksa mitte okupatsiooni ajal ametisse pandud ja pärastiste määrustega tagandatud õpetajate kohta, kuigi nad pärast 1. nov. 1918. a. veel ametis olid.

Määrus

Saksa okupatsiooni-võimude poolt ametisse pandud kooliõpetajate lahtilaskmise ja nendesamade võimude poolt lahtilastud kooliõpetajate ametisse panemise kohta.

1. Kõik kooliõpetajad, kes Saksa okupatsiooni-võimude poolt ametisse pandud, tunnistatakse lahtilastuks, selle määruse „Riigi Teatajas“ ilmumise päevast arvates, kui see lahtilaskmine juba varem sündinud ei ole.

2. Okupatsiooni-võimude poolt tagandatud kooliõpetajatel on õigus omi kohti tagasi saada.

3. Kooliõpetajaid valiv asutus võib selle määruse 1. punkti põhjal lahtilastud kooliõpetajaid tagasi valida ainult sel korral, kui okupatsiooni-võimude poolt tagandatud kooliõpetaja oma kohta ühe kuu jooksul tagasi ei nõua.

Tä h e n d u s: Kuuaegne tähtaeg ei käi sõjavangis või sõjateenistuses olevate kooliõpetajate kohta.

4. Kui kooliõpetaid valiv asutus selle määruse teise punkti põhjal tagasi astunud kooliõpetajat tagandada tahab, siis peab see sündima üleüldises seaduslikus korras, nagu see on ettenähtud Eestimaa koolivalitsuse ajutises korralduses § 4. punkt I ja § 17. punkt n.

Tallinnas, 4. detsembril 1918. a.

№ 220.

Haridusministri as. E. V. Mikkl e s a r.

Sekretäär J. Re b a n e.

Eesti Ajutise Valitsuse ajutised määrused koolide kohta.

Kuna koolitegevuses koolide uutele õiglastele alustele seadmine ettearvamata raskustega ühenduses seisab ning õppetöö katkestamine lühikeseks ajaks Aiutise Valitsuse arvates soovitav ei ole, siis tuleb uute sellekohaste määruste ning korraldusteni koolitööd endist viisi jätkata, üksnes järgmist hädapäralisi muudatusi ja eeltöid ettevõttes:

§ 1. Õpilaste emakeel tunnistatakse õppekeeleks kõikides Eesti Vabariigi piirides asuvates koolides ning võetakse viibimata tarvitusele.

§ 2. Kõik sennised avalikud koolid korraldatakse rahvuslise proportsionaalsuse nõudel uuesti ümber, kusjuures rahvuslistele vähemustele sääal, kus tarvilik arv õpilasi olemas, oma koolid või kõrvklassid luuakse.

§ 3. Kõigi senniste avalikkude koolide ümbermuutmise emakeelse õpetuseandmise põhjusemõtte järele sünnib maakonna- või linna- koolivalitsuse ligematel korraldustel võimalikult kohe, igatahes aga mitte hiljem, kui 1-seks jaanuariks 1919. a.

§ 4. Võõraste keelte vabatahtlik õpetamine on algkooli neljandamast õppeaastast peale lubatud. Kolmandamal õppeaastal võib tänavu juba alustatud võõrakeele õppimist jätkata. Vabakssaavad Saksa keele tunnid tarvitatakse ära maakonna- või linna koolivalitsuse äranägemisel teiste õppeainete kõvendamiseks, esimeses rinnas emakeelt silmas pidades.

§ 5. Eesti keel tuleb sundusliku õppeainena kõikides mitteeestikeelistes koolides 1. jaanuarist 1919. a. peale sisse seada. Tundide arvu määrab kindlaks haridusminister.

§ 6. Keskkoolides tuleb Saksa keele tundide arvu kooliõpetajate nõukogu otsuse järele kohe vähendada. Vabanenud tunnid tarvitatakse eeskätt põhjalikumaks Eesti keele õpetamiseks.

§ 7. Usuõpetus koolides tunnistatakse vabatahtlikuks õppeaineks.

Vastu võtnud A. V. 2. XII — 18. Peaministri eest allakirjutanud A. Re i.

Haridusministeeriumi määrused ja korraldused.

Korraldus rahvakooli õpetajate 2-kuuliste ettevalmistus kursuste kohta õpetajate seminaaride juures 1919. aasta sügisel.

1.

Haridusministeerium korraldab 1919. a. sügisel Tartu, Tallinna ja Rakvere õpetajate seminaaride juures rahvakooli õpetajate ettevalmistamiseks kursused.

2.

Kursused algavad 18. augustil ja kestavad kuni 18. oktobrini s. a.

3.

Kursustest võivad osa võtta mõlemast soost isikud, kes on lõpetanud vähemalt avaliku keskkooli 8 klassi (realkooli 7 klassi) ja tütarlaste keskkooli 7 klassi lõpetajatest need, kes vähemalt 2 aastat õpetajana töötanud, või isikud, kes eksamil keskkooli lõpetajaile vastava haridustasapinna näitavad.

4.

Kursuste õppeained ja tundide arv iga aine kohta on järgmised:

1. Kasvatusteadus (ühes k. t. ajaloo ja didaktikaga) ja hingeteadus	36 tundi.
2. Eesti keel ja tema meetoodika	30 „
3. Ilulugemine	6 „
4. Kodulugu	12 „
5. Loodusteadus	24 „
6. Kodanikuteadus ja tema meetoodika	12 „
7. Arvuteaduse, algebra ja geomeetria meetoodika	12 „
8. Kodumaa ajalugu ja maadeteadus, ajaloo ja maadeteaduse meetoodika	18 „
9. Võõraste keelte meetoodika	6 „
10. Joonistamise meetoodika	18 „
11. Võimlemine ja tema meetoodika	18 „
12. Käsitöö ja tema meetoodika	24 „
13. Laulmise meetoodika ja muusika	24 „
14. Praktika- ja pealtkuulamistunnid ning nende harutamine	84 „

Kokku 324 tundi.

Tä h e n d u s I.: Kursuste nõukogu võib oma äranägemist mööda üksikute õppeainete tundide arvu muuta ministeeriumi nõusolemisel.

Tä h e n d u s II.: Pearõhk tuleb panna ainete meetoodilise ja praktilise külje peale.

Tä h e n d u s III.: Praktika ja pealtkuulamise tunnid korraldab kursuste nõukogu, nii kuidas see temale nende tundide parema kasutamise mõttes otstarbekohasem näib.

5.

Kursistid teevad kursuste lõpul igas läbivõetud aines eksami. Eksamil nõutakse kõigepealt õppeaine meetoodika tundmist ja tema käsitamise oskust koolis. Eksami tagajärgi hinnatakse märkustega hea, rahuloldav ja nõrk.

Lõpetajad omandavad õiguse õpetada algkooli tervel 7 aasta ulatusel. Tunnistuse annab kursuste lõpetajaile seminaari nõukogu. Tunnistuse vormi saadab Haridusministeerium kursuste lõpuks.

Kursuste nõukogu määrab eksami komisjoni, mis koos seisab kahest liikmest seminaari direktori juhatusel.

6.

Kursused on kuulajaile maksuta. Korterite ja ülespidamise kulud jäävad kursuslaste oma kanda.

7.

Lektorid saavad tasu 25 mk. tunni eest, väljast sõitjad peale selle sõidukulud ja sõidupäevaraha.

8.

Kursused avatakse, kui vähemalt 15 osavõtjat leidub.

9.

Kursuste nõukogu moodustab seminaari direktor, kui nõukogu juhataja, ja kõik lektorid.

Nende äranägemise järele võib nõukogusse kutsuda majandusliste ja korraldamise küsimuste lahendamiseks ka kursuslaste esitajad.

Tallinn, 12. VIII. 1919. № 2537.

Haridusminister: J. Kartau.

Kooliosakonna juhataja abi: T. Orgusaar.

Sekretäär: P. Madisson.

Kunstikoolide registreerimise korra kohta.

Kõigile maakonna- ja linna- koolivalitsustele.

„Riigi Teatajas“ nr. 6, 11. dets. 1918. a. avaldatud „Eestimaa koolivalitsuse ajutise korralduse“ järele käib koolivalitsuste võimkonda ka õppeasutuste registreerimine. Et kunsti (kujutavate kunstide, muusika, näite- ja tantsu-kunsti) koolide normaal õppekavad Haridusministeeriumi poolt veel ei ole välja kuulutatud, siis paneb Haridusministeeriumi Kunsti osakond registreerimise korra lõpuliku kindlaks määramiseni ette nimetatud koolide registreerimisel vastavate koolide käest sisse nõuda ja Osakonnale edasi saata 2. eksemplaaris järgmised teated: kooli põhikiri ühes õppe- ja tunnikavaga (tundide arv iga aine peale), teated juhataja ja kutsutavate õpetajate üldis ja kutsehariduse, kutse-ameti, pedagoogilise tegevuse, vanuse, kooli asupaiga, ruumide, õppemaksu suuruse, õpilaste arvu (arvatakse ehk endiste aastate) kohta.

Neid teateid tarvitseb Kunstiosakond eventuaalseks kontrollereerimiseks ja ülevaate saamiseks kunstikoolide kohta, kuna registreerimine või registreerimata jätmine Kunstiosakonna sellekohasel ettepanekul jääks linna või maakonna koolivalitsuse ülesandeks.

Osakonna juhataja : P. Kompus.

Sekretäär : P. Kask.

Haridusministeeriumi seletused.

Haridusministeeriumi seletus algõpetaja (первоначальный учитель) kutse kaotamise kohta Harju maakonnavalitsusele, ärakiri kõigile maakonna ja linna koolivalitsustele.

Õpetajate kutseõiguse kohta üleüldse seletab osakond: 3. juulil 1916. a. tütarlaste gümnaasiumide kohta antud seadusega (vaata O узак. и расп. прав. 27. июля 1916. г. № 200 ст. 1676) on „algõpetaja“ kutse ära kaotatud: „звание первоначальных учительниц и учительниц народных училищ упраздняюся“. Kui veel kahelda võib küsimuse juures, kas ka nende isikute õpetaja kutseõigus, kes seda omandanud enne 1917. a. määruste väljaandmist, selle seaduse järele ära kaotatud on — seaduse redaktsiooni järele tuleks seda nii mõistagi, aga seaduse mõtte järele mitte, sest et seadusel tagasitulevat mõju ei ole — siis ei ole kahtlust, et pärast 1916. a. määruste välja andmist „algõpetaja“ kutsega inimesi varustada ei saa, sest et see kutse kaotatud on. Sarnasel viisil õpetaja kutse omandamise, nagu algõpetaja kutse saadi, tunnistab Ministeerium täiesti ebamääraseks,

aga ta ei saa nendelt ebamäärasel viisil õigustega varustatud isikutelt nende õiguseid ära võtta, sest et need ikkagi seaduslikel alusel saadud on. Küll tuleb aga niisugune ebamäärane õpetajate õigustega varustamine kord seisma panna ja seda saadakse kätte sellega, et neid isikuid, kellel küll samasugune haridus, vahest kõrgemgi, kui neil „algõpetajatel“, mitte aga küllalt vastav õigele õpetaja kutseõigusele, enam ei varustata algõpetaja kutsega, s. o. jäädakse seaduse formaalsele alusele ja tunnistatakse algõpetaja kutse õiguslisteks ainult need, kellele kutsetunnistus seaduslike asutuse poolt välja antud (mitte kooli-tunnistuse järele, mis 4, 5, 6 või isegi 7 klassi lõpet. järele saadud).

14. juunil 1919. n. № 2301.

Kooliosakonna juhataja: E. Martinson.

Sekretäär: P. Madisson.

Kõrvalistest ametitest. Tartu maakonna koolivalitsusele, ärakiri teiste maakondade ja linna koolivalitsustele.

Tartu maakonna koolivalitsus juhib sellepeale tähelepanekut, et paljudes Tartumaa kihelkonnakoolides on õpetajateks kirikukõstrid, kes täie kooliõpetaja palga kõrval veel kõstri ameti eest tasu saavad, mis sagedasti õpetaja palgast suurem on, ja palub niisuguse nähtuse asjus seisukoht võtta.

Õpetajate registreerimise asjus on Haridusministeerium oma seisukoha avaldanud seletuses Saaremaa maakonna koolivalitsuse küsimuse peale 12. veebruarist s. a. № 1234:

„Kas võib registreerida preestrid (õpetajaid) ja kõstrid kooliõpetajaks?“ mille peale ministeeriumist 7. märtsil s. a. № 657 vastati:

„Võib registreerida, kui isikul kutsetunnistus on ja vaimuliku ametitöö teda koolitööd tegemast ei takista. On aga kooliõpetaja käepärast, kes kõrvalistest tööd vaba, siis peaks valivad asutused nendele eesõiguse andma.“

Seda seisukohta tuleb ka käesoleva küsimuse lahendamisel silmas pida. Sellega ei ole siis mitte mõõduandev tasu suurus kõrvaltööde eest — mis praeguste seaduste järele mitte otsekohe keelatud ei ole, — vaid see asjaolu, kui võrd kõrvaline töö peatöele takistuseks on. Leiavad koolivalitsused, kellel õigus on koolitööd kootrolleerida, et kõrvalamet ei võimalda nende pidajatele edukat koolitööd, siis võivad nad neile ettepaneku teha ühest või teisest ametist loobuda. Kuna tulevased palgamäärad peaksid õpetajatele võimaldama ainult koolitööst äraelamise, siis on loomulik, et kõrvalametite peale, mis hulga aega ära riisuvad, kui väärnähtuse peale tuleb vaadata.

2. aprillil 1919. a. № 1306.

Rahvakooli osakonna juhataja: E. Martinson.

Asjaajaja: P. Madisson.

Õpetaja palga maksmise kohta.

Järva maakonna koolivalitsusele, ärakiri teistele koolivalitsustele.

Teie 5. septembri s. a. Nr. 9847 kirjale vastuseks teatab Osakond: Maakonna-koolivalitsus on kohustatud õpetajale palka maksuma ajani, millest arvates ta õpetaja ametist on vabastanud.

Koolivalitsuse juhataja E. Martinson.

Sekretäär P. Madisson.

Koolimaja ruumide tarvitamise kohta. Tartu maakonna valitsusele, ärakiri kõikidele maakonna koolivalitsustele.

Vastuseks kirjale 21. maist s. a. № 453 teatab osakond, et Ajutise Valitsuse rendilepingute pikendamise kohta käivast määrusest № 49. 21./III. 1919 a. mitte ei või järeldada, nagu annaks see seaduslike õiguse koolimaja ruumid, mis kooli otstarbeks määratud, kellegile muuks otstarbeks edasi üürida. Kui IV. õppeaasta sisseseadmisega iseäranis tungiv tarvidus ruumide järele tekib, siis tuleks valdadelt kindlasti nõuda, et nad koolimajade rentnikkudele mujalt tarvilised ruumid muretseks.

2. juunil 1919. a. № 2446.

Kooliosakonna juhataja: E. Martinson.

Asjaajaja: P. Madisson.

Sõjateenistusest osavõtjate õpetajate õiguse kohta.

Võru maakonna koolivalitsusele, — ärakiri kõikidele maakonna ja linna koolivalitsustele.

Teie küsimuste peale:

1) kas tuleb Saksa sõjavangist tagasi tulnud õpetajate nõudmisi koha asjus ilma erandita täita, ka õppeaasta lõpu poole, missugusel korral asetäitja suvisest palgast ilma peab jääma; ehk võib maakonna koolivalitsus oma äranägemise järele otsustada koha tagasi andmist ja

2) kas Saksa sõjavangist tagasi tulnud õpetajal on õigus sõjavangis oleku eest palka nõuda ja kes on kohustatud seda maksma. teatab haridusministeeriumi rahvakooli osakond:

1) Eesti Ajutise Valitsuse 19. novembri 1918 a. ajutiste administratiivseaduste järele (Riigi Teataja nr. 1 — 1918.) on kunni uute säaduste väljaandmiseni ehk endiste muutmiseni maksvad need säaduslikud määrused, mis 24. oktoobrini 1917. a. praeguse Eesti riigi piirides jõus olid. Sellekohaste Vene säaduste järele, mis veel muudetud ega uute säadustega tühjaks tehtud ei ole, vaadati ilmasõjast osavõtjate õpetajate peale, nagu teeniks nad oma kohtadel edasi, see on: korter oli nende perekonnal maksuta tarvitada, palk makseti täielikult edasi ja ametisse võisivad nad iga silmapilk astuda, kui nad sõjateenistusest ehk vangist vabastati — ilma mingisuguse kitsendusega ja selle peale vaatamata, mis ajal tagasitulek sündis.

2) Õpetajal on õigus terve aja eest, mis ta sõjas ehk sõjavangis on mööda saatnud, palka saada. Maksma peavad need asutused, kes sel ajal õpetajate palgamaksmist toimetasid.

2/IV 1919. Nr. 1322.

Pahvakooli osakonna juhataja: E. Martinson.

Asjaajaja: P. Madisson.

Pastorite koduõpetuse korraldamise õiguse kaotamisest. Harju maakonna koolivalitsusele, ärakirjad teistele koolivalitsustele.

Vastuseks küsimise peale 6. märtsist s. a. № 398 teatab osakond: „Eestimaa koolivalitsuse ajutise korralduse“ § 26 p. „f“ järele on koduõpetuse korraldamine vallakoolivalitsuse ülesandeks. Selle korralduse maksmapanemisega on s. k. XI k. §§ 3570 ja 3581 koduõpetuse korraldamise suhtes oma maksvuse kaotanud, sest et 1918 a. „Riigi Teatajas“

№ 1 ilmunud „Ajutiste administratiivseaduste“ järele on endised seadused maksvad ainult niivõrd, kui võrd nad uute läbi muudetud pole. Pealegi ei korraldanud endistegi seaduste järele pastorid kui niisugused koduõpetust, vaid seda tegid nad kui kihelkonna-koolivalitsuse liikmed. „Korralduse“ § 2 järele on aga kihelkonna koolivalitsus ära kaotatud ja tema ülesanded § 17 p. „r“ järele maakonna-koolivalitsusele antud. Sellepärast pole pastoritel õigust koduõpetust korraldada, kodulapsi „loetamisele“ käsutades ja neid „revideerides“. 15. aprillil 1919. a. № 1726.

Rahvakooli osakonna juhataja: E. Martinson.

Asjaajaja: P. Madisson.

Ajutise Valitsuse 2. detsembri 1918. a. määruste läbiviimisest

Kõigile maakonna ja linna koolivalitsustele.

Haridusministeerium saadab Teile tarviliste korralduste tegemiseks Ajutise Valitsuse poolt 2. dets. 1918. a. vastu võetud ajutised määrused koolide kohta, kus juures ta tarviliseks peab nende läbiviimise kohta järgmised juhatused anda:

1) õpilaste emakeelt tuleb nende rahvuse järele arvata. Nendel kordadel, kui lapse vanemad mitte ühest rahvusest ei ole, loetakse lapse rahvust vanemate ülesandmise järele.

2) erandina võib laps ühest rahvusest teise-keelises koolis ainult siis õppida, kui koha peal õpilaste vähese arvu pärast tema emakeelset kooli korraldatud ei ole. Eesti soost laps võib erandina muukeelses koolis ainult sel korral õppida, kui ta Eesti keelt sugugi ei oska.

3) otsekohe tuleb õppida-soovivate laste rahvuste järele üleskirjutamist toimetama hakata, et selle järele kindlaks teha, kui palju koola ehk kõrvu-klassa igast rahvusest laste jaoks avada tuleb. Kui selle juures ilmsiks tuleb, et teatud rahvusest lapsi nii vähe on, et nende jaoks kooli ega kõrvu-klassi avada ei või, kuna need lapsed teistes koolides õppida ei saa, või ei taha, siis tuleb niisuguste laste arvu, vanaduse ja ettevalmistuse üle teated ministeeriumisse saata, et viimasel võimalik oleks kindlaks teha, missuguste koolivalitsuskondade jaoks ühine kool nende tarvis avada tuleks.

4) Usuõpetuse vabatahtlikuks õppeaineks tunnistamisega on tema mitte-sunduslikuks kooliõpetajatele kui ka õpilastele tehtud. Samuti ka palve pidamine ja palvel käimine.

6. detsember 1918. a. № 172-b.

Haridusministri as. riigi-koolinõunik: F. V. Mikkelsaar.

Sekretäär: J. Rebane.

Täiendav seletus Ajutise Valitsuse 2. dets. 1918. a. määruste tegeliku läbiviimise kohta. Maakonna- ja linnakoolivalitsustele.

Haridusministeerium saatis 6. detsembril 1918. a. № 172 all maakonna- ja linnakoolivalitsustele Ajutise Valitsuse poolt 2. dets. 1918. a. vastuvõetud ajutised määrused koolide kohta, kus juures ta tarviliseks pidas määruste läbiviimise kohta juhatused anda. Et kohtade peal nende määruste tegeliku läbiviimise juures mitmesugused küsimused esile on tulnud, siis seletab haridusministeerium täiendavalt:

1. Õpilaste emakeele õppekeeleks tunnistamine käib kõikide, sellega ka erakoolide kohta.

2. Mitte-emakeelsesse kooli võib õpilane astuda mõjuvatel põhjustel kohalise koolivalitsuse loaga.

3. Et usuõpetus koolides vabatahtlikuks õppeaineks on tunnistatud, siis ei ole koolide ülevälpidavad asutused mitte kohustatud usuõpetuse andmise eest hoolt kandma.

4. Kui nimetatud asutused usuõpetuse andmise kulusid oma kanda ei võta, siis jääb nende tundide eest tasu maksmine nende lastevanemate hooleks, kelle lapsed usuõpetuse tunda võtavad.

5. Et täielist südametunnistuse vabadust kaitseda, ei tohi lubada, et kooliõpetajaid valivad asutused ehk teised omavalitsuse organid kooliõpetajate peale mingisugust survet avaldaks neid usuõpetust andma sundimise mõttes; samuti ei tohi lubada, et kooliõpetaja valimine usuõpetuse andmise soovist rippuvaks tehtaks.

6. Kui koolis töötavate õppejõudude hulgas isikut ei ole, kes usuõpetuse tundide andmise oma peale võtaks, kuna kooliülevälpidaja asutus ehk lastevanemad usuõpetuse andmist rahaliselt võimaldavad, siis valitakse kooli jaoks eraldi usuõpetaja selles korras, mis seadustes kooliõpetaja valimise kohta on ette nähtud.

7. Usuõpetuse tundide arv nädalas ei tohi üle kahe olla.

17. dets. 1918. a. № 379.

Haridusministri as.: F. Mikkel Saar.

Sekretär: J. Rebane.

Õpilaste rahvuse kindlakstegemisest.

Tallinna linna koolivalitsustele, ärakiri teistele koolivalitsustele.

Teie 4. aug. nr. 1168 järelpärimise peale õpilaste rahvuse kindlakstegemise viisi kohta koolides seletab ministeerium, et vastutust õpilaste rahvuse õige kindlakstegemise eest kannab kooli juhataja ühes pedagoogika nõukoguga. . . Nende oma asjaks jääb, kas leppida, kui ühtegi kahtlust ei tõuse lapse ehk ta vanemate lihtsa suusõnalise ülesandmisega, või nõuda vanematelt nende allkirjaga kinnitatud kirjalikku tõendust või koguni kogukonnavalitsustest tunnistuste ettepanemist.

7. VIII. 1919. Nr. 13359.

Haridusminister J. Kartau.

Sekretäär J. Rebane.

Kõigile maakonna ja linna koolivalitsustele.

Haridusministeeriumi kutsehariduse osakond seletab kaubandus- ja kommertschoolide asjus järgmist:

Haridusministeeriumi kavatsuste järele tuleb igasuguse kutsekooli kursus alles peale seitsmeaastase algkooli oma. Et aga algkooli seadus veel vastu ei ole võetud ja selle tagajärjel algkooli iga üksiku aine õppekava ulatust raske ära määrata, ei ole otstarbekohane kaubandus- ja kommertschoolide uuendamise juure käesoleval sügisel asuda, samuti ka uusi õppekavasid mainitud koolide tarvis maksuma panna. Sellepärast paneb osakond kaubandus- ja kommertschoolidele ette jätkata tegevust 1919/1920 õppeaasta kava järele, mille põhjal need koolid läinud 1918/1919 aasta teisel poolel töötasid, silmas pidades kõiki Vabariigi valitsuse mää-

rusi, mis mainitud suhtes praegu maksmas. Ainult kutsekoolide eriklassid, mille õpilaste haridusline tasapind langeb ühte algkooli neljanda klassi (neljanda jao või aasta) omaga, kui niisuguseid eriklasse üleüldse leidub, ei tule mitte enam avada, sest et Haridusministeeriumi ja Asutava kogu kava järele käesolevast sügisest peale algkooli neljanda õppeaasta kursus kõigile sunduliselt tuleb tunnistada. (Kaubandus koolide üldis-hariduslised ettevalmistamise klassid ei käi selle määruse alla).

26. VII. 1919. Nr. 4239.

Kutsehariduse osakonna juhataja: (allkiri)

Asjaajaja: (allkiri)

Vaimulikkude koolide revideerimise õiguse kaotamisest. Kõigile maakonna ja linna koolivalitsustele, ärakiri Siseministeeriumi usuasjade osakonnale.

Üks koolivalitsustest pööras Haridusministeeriumi poole järgmiste küsimustega:

1) kas on vaimulikkudel õigus tänavu koolides usuõpetuse andmist revideerida ja

2) kui on, kas endisel alusel, või ainult õigus õpetust pealt kuulata.

Selles asjas seletab Ministeerium järgmist:

„Eestimaa koolivalitsuse ajutine korraldus“ (vaata 1918. a. „Riigi Teataja“ № 6 ja 10), mis üles loeb kõik koolivalitsuse ja järeelvalve asutused (§ 4, punkt b; § 17, punktid d, e ja c; § 33; § 37, punktid c, d ja e ei anna vaimulikkudele, kui niisugustele, mingisugust kooli revideerimise järeelvalve ega usuõpetuse õppekavade korraldamise õigust.

7. veebruaril 1919. a. Nr. 472.

Haridusministri as. riigi-koolinõunik E. Mikkelsaar.

Sekretäär J. Rebane.

Tedaanded ja üleskutsed.

Õpetajate-sõdurite ametisse valimine.

Kõigile maakonna ja linna koolivalitsustele.

Mitmed maakonna- ja linnakoolivalitsused on Haridusministeeriumi poole järelepärimisega pööraud, kas õpetajad-sõdurid võiksid oma kandidatuuri valimistel üles seada ja valimise korral rahvaväest vabastatud saada.

Ülesseatud küsimise kohta palus Haridusministeerium Sõjaministeeriumi jaatavalt seletust selles mõttes anda, et kutseõiguslised õpetajad-sõdurid oma kandidatuuri valimistel üles seada võivad ja et neid valimise ning ametisse registreerimise korral Haridusministeeriumi sellekohasel ettepanekul sõjateenistusest vabastaks. Selle kirja peale sai Haridusministeerium Sõjaministeeriumist järgmise sõjavägede ülemjuhataja otsuse:

„Praegu vabastada ei või, aga on väga soovitav, et õpetajad-sõdurid kes kohtade peale saavad valitud, selle koha pärast sõda võiks omale saada“.

28. 8.

Laidoner.

Sellest resolutsioonist koolivalitsustele teatades, peab Haridusministeeriumi

rium tarvilikuks juure lisada, et kui sõjategevus tõsiselt raugema peaks hakkama, siis lootus on eestkätt õpetajate sõjateenistusest vabastamiseks.

Tallinn, 3. sept. 1919. Nr. 13708.

Haridusminister J. Kartau.

Sekretäär J. Rebane.

Õppereisidest Vabariigi raudteel.

Kõigile maakonna ja linna koolivalitsustele ja Haridusministeeriumi all olevatele koolidele ja asutustele.

9. aprilli s. a. ringkirja Nr. 1568 muutmiseks teatab Haridusministeerium, et edespidi kõik palved õppereiside jaoks Eesti Vabariigi raudteedel prii ehk alandatud hinnaga sõidu asjus tulevad Haridusministeeriumile otsustamiseks ja Teedeministeeriumile edasiandmiseks saata.

2. mai s. a. ringkiri Nr. 1920 jääb maksma.

18. VII 1919. Nr. 1381.

Haridusminister J. Kartau.

Sekretäär J. Rebane.

Hinnaalandus õppereisidel eraraudteel.

Ringkiri kõigile linna ja maakonna koolivalitsustele.

Haridusministeeriumi sellekohase ettepaneku peale teatab Pärnu-Tallinna juureveo raudteede valitsus kirjaga 25. aprillist s. a. Nr. 1226., et ta kooliõpilastele ja nende saatjatele õpetajatele õppereiside puhul Pärnu-Tallinna raudteel 50% sõidupiletite hinnaalandust lubab. Ühtlasi palub raudtee valitsus enesele tarviliste korralduste tegemiseks aegsasti teatada:

- 1) millal kavatsatud õppereis ette võetakse,
- 2) kui suur osaliste arv on,
- 3) kust raudtee jaamast ja kuhu jaama mõeldakse sõita.

Sellest otsusest palub Haridusministeerium Teie ringkonnas asuvatele koolidele teada anda.

2. mail 1919. a. Nr. 1920.

Rahvakooliosakonna juhataja: E. Martinson.

Asjaajaja: P. Madisson.

Kursustest osavõtjaile õpetajaile lugemiseks soovitatud raamatud.

Kõigile maakonna koolinõunikkudele.

Et õpetajate suvekursused tuleval suvel tööviljakamad saaks olla, tuleks kursuste kuulajatele talveks läbilugemiseks tuleva aasta õppeainetele vastavat kirjandust soovitada. Muuseas võiks juhatada järgmiste raamatute juure:

- 1) G. Tselpanov. „Psühholoogia õpperaamat“ (N. Kanni tõlge).
- 2) Проф Челпановъ. „Учебникъ Логики“.
- 3) A. Niggol „Nooresoo kasvatuses I j. (Nooresoo kasvatuses ajalugu)
- 4) C. H. Niggol „Tegelik kasvatus enne kooli ja koolis.“
- 5) Dr. A. Lüüs „Laste hoidmise ja ravitsemise õpetus“.
- 6) Lindeguist „Üleüldine ajalugu“.

Peale selle tuleks kätte juhatada V. Reimanni kirjutused kodumaa ajaloo ja M. Lippu kirjutused kodumaa kooli ajaloo, ja paremini ettevalmistatuile (Saksakeele oskajatele) soovitada:

Dr. V. A. Lay „Experimentelle Pädagogik.“

Dr. V. A. Lay „Experimentelle Didaktik“.

J. Tevs „Moderne Erziehung in Haus und Schule“.

Viimased kolm raamatut on tellitavad B. G. Teubneri juurest Leipzigist.

Riigikoolinõunik: F. V. Mikkel Saar.

Sekretäri eest: P. Madisson.

Raamatu „Setukeste elukohad ja arv“ ilmumisel.

Kõigile maakonna ja linna koolinõunikudele.

Teatan' et ülemjuhataja staabi kirjastusel järgmine raamatuke ilmunud on: „Setukeste elukohad ja arv.“ Aratrük Dr. Hurti Setukeste laulude sissejuhatusel. Lisaks Setumaa kaart. Hind 3 marka. — Et raamat niisugust faktilist materjaali sisaldab, mis kodumaa geograafia õpetamisel tarvilik on, siis tuleks raamatu ilmumisest õppeasutustele teatada.

Riigikoolinõunik F. Mikkel Saar.

Sekretäri eest: P. Madisson.

Kavatsused tehnika käsitöö- ja tööstuskoolide kohta.

Tehnilise kutsehariduse andmine koondub riigis tehnikumi nime kandva õppeasutuse juure. Tehnikum asub pealinnas ja seisab koos paljuist osakonnadest, mis võimaldab mitme osakonna õpilastele ühistel ainetel ühist ettelu- gemiste kuulamist ja ühiste õppeabinõude tarvitamist, kuna mainitud asjaolu märksa vähendab väljaminekuid, annab võimalust laboratooriumisid rikkamalt varustada ja mõjub kaasa õpilaste silmaringi laiendamiseks.

Tarvilisel korral võivad tõusta elusse tehnikumi üksikud osakonnad kas üksikult või mitu koos, või vastavad tehnika koolid.

Tehnikumi kursus algab peale seitsmeaastast algkooli ja kestab 6 semestrit ehk poolaastat. Esimesed kolm semestrit sünnitavad kooli esimese astme ja annavad osakonna järele tehnikeri või meistri, kolm viimast semestrit — tegelise inseneri või arhitekti kutse.

Käsitöö ja tööstuse oskuskoolide kursus tuleb ehitada seitsmeaastase algkooli peale ja on läbistikku kolmeaastase kestvusega; igas koolis on võimalikult mitu käsitöö või tööstuse haru ühendatud ja õppeasutuse juures asuvad eeskujulised õppetöökojad. Kooli ülesandeks oleks, peale tarviliste teoreetiliste teadmiste andmise ja võimalikus piiris kunsti maitse arendamise, peaaesjalikult oskuste põhjalik õpetamine, mille juures tähelepanemine pööratakse viimase aja nõuetele vastavate masinatega ümberkäimise peale. Mainitud oskuskoolide juures võib avada käsitöö klassid keskkooliõpilastele, milledes samas paigas asuvate üldisharidusliste keskkoolide kasvandikud pealelõunastel tundidel tegelisel käsitööd õppida võivad — oma soovi ja huvi kohaselt. Niisugused klassid oleks kasulikud muu seas uendele keskkooliõpilastele, kes tehnika üliskoolis oma õppimist mõtleval jätkata.

Niisamuti peale seitsmeaastast algkooli kursust algab kunstikäsitöökool, mille ülesandeks on ühendada käsitööd kunstiga ja mille õppeaja pikkus sarnane keskkooli omaga. Siin ei ole oskuste põhjalik äraõppimine enam esimese koha peal.

Et meil on kodanikka, kellel ainult kolme või neljaastase kursusega algkooli haridus ja kes käsitöö oskusi omandada või ennast selles täiendada tahavad, siis tuleb avada kursused, millel osavõtjad, oskuste tegeliku õppi-

mise kõrval töökodades ja vabrikutes, vabal ajal omandaksid teoreetilised teadmised, mis õppija poolt valitud käsitöö ja tööstuse harule vastavad.

Nii on kavatsused ülemalkirjeldatud koolide kohta üleüldse, viia kokkukõllasse ühtluskooliga, selle kava teostamine ja käsitöö koolide võrgu loomine on mitme aasta küsimus. Võrdlemisi paremail tingimistel on tehnilise hariduse korraldamise küsimus. Juba läinud aasta sügisel okkupatsiooni ajal oli Eesti tehnika Seltsil kava tehnikumi asutamiseks valmis töötatud, kuid tollaegsed võimud lubasid ainult tehnilisi erikursusi avada. Käesoleva aasta sügisel algab tehnikum oma tegevust veel laiema kavaga, kui seda mineval aastal oli ette nähtud.

Tehnikumil on 6 põhiosakonda; masinaehitus, elektrotehnika, laevaehituse, insenerehituse, hüdrotehnika ja arhitektuuri osakond; laevaehituse osakonna juures avatakse jaoskond laevamehaanikerite ettevalmistamiseks ja, kas iseseisvalt, või mõne teise osakonna juure, maamöötmise osakond. Õpilastele, kes ülesseatud eelhariduse nõuetele täiel määral ei vasta, muidu aga vastuvõtmise vääriliseks arvatud, korraldatakse ajutised ettevalmistamise kursused. Peale selle tulevad tehnikumi juure kaheaastase kestvusega käsitöö ja tööstuskooli õpetajate ettevalmistamise kursused ehituse-, puu- ja metallitööstuse aladel. Mainitud kursustele võetakse vastu oskuses täitsa väljaõppinud meistrid ja ärksamad käsitöölised, kelle arenemisaste ja eelteadmised õppimist kursustel võimaldavad, olgugi et neilt eelhariduse suhtes otsekohe mingit kooli lõputunnistust ei nõuta.

Tehnikumi ülevalpidamise kuludest tulevad haridusministeeriumi arvele tehnikumi õppejõudude ja teenijate palgad, kuna majanduslised ja muud kulud esialgu Eesti tehnika seltsi kanda jäävad.

Vene valitsuse ajal on töötanud Tallinnas eraalgatusel tehnika kool meistrite ja joonistajate ettevalmistamiseks; mainitud kooli kohta puuduvad haridusministeeriumil praegu lähemad teated.

Käsitöö ja tööstuse kutse alal on töötanud mõned koolid ja kursused. Tuleks avada otsekohe mitmed oskuskoolid ja kursused, kuid selleks puuduvad õppejõud. Sellepärast on haridusministeeriumi esimeseks ülesandeks käsitöö ja tööstuse kutsehariduse suhtes ette valmistada õpetajaid oskuskoolide ja nende juures asuvate õppetöökodade tarvis. Selleks otstarbeks avataksegi tehnikumi juures ülemal tähendatud käsitöö- ja tööstuskooliõpetajate ettevalmistamise kursused — alade jaoks, milleks oskuskoolide tarvidus kõige tuntavam. Teistel enam vähem tähtsamatel harudel, nagu trüki-, naha-, kiuainete-, pottsepa- ja toiduainete tööstus, tuleb õpetajate ettevalmistamine osalt kunstkäsitöökooli, osalt tehnikumi juure, kui seal avatakse vastavad osakonnad.

Käsitöö ja tööstuse kutsekoolidest on haridusministeeriumi toetusele võetud õpetajate palkade suhtes Tartu naisühingu käsitöökool, millel neli kolmeaastase kursusega osakonda: kudumise, käsitöö ja õmblemise, keraamika, raamatukõitmise ja papitöö osakond.

Koolile on õigus antud käesoleval aastal vastu võtta õpilasi, kellel kuueaastane algkooli eelharidus (kolm keskkooli klassi), järgmisel õppeaastal tõuseb aga nõuetava eelhariduse tasapind ühe aasta võrra. Ka võib kooli vastu võtta vabakuulajaid, kelle eelharidus võimaldab õpetusest osavõtmise.

Viimase õppeasutuse ja niisama ka tehnikumi kohta avaldavad koolialguse eel vastavad kuratooriumid oma teadaanded. Tehnikumi põhiosakondade kohta eriti leiduvad esialgsed lähemad teated Eesti tehnika seltsi poolt väljaantud Tallinna tehnikumi programmis (kirjastusühisus „Rahvaülikool“ Tallinnas).

Läti konsul on erakõnes haridusministeeriumi juhatajale seletanud, et Läti vabariigi valitsusel nõu olla Riia politehnikumi eeloleval õppeaastal avada.

Ettelugemised oleksid Vene ja Saksa keeles, nagu sellest ka ajakirjanduses neil päivil on juttu olnud. Mainitud naabri vabariigi kavatsused oleksid tähtsad kõrgema eri õppeasutuste üliõpilastele, samuti ka meie keskkoolide lõpetajatele.

Kutseharidusosakonna juhataja: J. Kii vet.

Üleskutse.

Haridusministeeriumi kunstiosakond palub isikud, kellel mõni teadusline teos tõlgitud või tõlge teoksil on, sellest temale teatada. Osakond tahab oma kirjandustoimekonnas teadusliste tõlgete väljaandmiseks võimalusi leida, kus krediidi saamiseks samme astunud ja kavatseb väljaandmist toimetada asjatundjate-nõukogu poolt väljatöötatud programmi järele, milleks vaja on ka mainitud teateid.

29. VIII 1919. Nr. 3350.

Osakonna juhataja eest: K. R. Raud.

Sekretäär: R. Kask.

Üleskutse kõigile hariduse-seltsidele.

Suur hulk meie rahvast seisab madalal hariduse astmel, suur hulk neist ihkab laiendada oma teadmisi, kuid see on neil võimatu raske, sest selleks puuduvad — peale vähearvuliste erandite — igasugused abinõud. On küllalt kohti Eesti Vabariigis; kus ei ole väikestki raamatukogu, kust teadushimuline ühe ehk teise teda huvitava küsimuse üle lugemismaterjaali saaks. On küllalt kohti, kus ei ole ühtki seltsi, ühtki, ükskõik missugust organisatsiooni, kes aastas korra ehk paari mõne pidukese toime paneks, kus kohalik rahvas mõistlik-lõbusalt ja ühtlasi kasulikult mõne õhtu mööda võiks saata selle asemel, et küla-simmanidel toorest nalja, tehes, isegi kakeldes ja tülitstes, oma aega surnuks lüüa. On küllalt veel kõiksugu muid pahesi leida, mis ühelegi kultuur-rahvale auks pole.

Kõik seda oleks võimalik kaotada, kui anda rahvale haridust, vaimuvalgust, nii et ta näeks selge silmaga oma elu ja ümbrust ja ei tarvitseks enam pimesi kobada teed.

Sennini on tehtud haridustööle kõiksugu tõkkeid, on takistatud iga viisi rahva hariduslikka püüeid. Kuid nüüd on sellel ajal lõpp. Vägeva lainena peab haridus üle kogu Eesti Vabariigi valguma, teelt uhtuma viimised pimeduseaja jäätised, valgustama kõik mahajäänud nurgad ja urkad, et meie noor Vabariik võiks astuda teadliku üksusena kultuur-rahvaste perre.

Eesti Vabariigis tehakse algharidus maksutaks, kõigile sunduslikuks, kõigile kättesaadavaks. Kuid, et ka neile, kes on vanemad, kes ei käi enam kooli sunduse alla, anda haridust, ning tõsta üleüldse rahva vaimlist tasapinda, selleks on Haridusministeeriumi juure asutatud Rahvahariduse Osakond, mille töökava peajoontes juba ajalehtede kaudu teada on antud.

Kõigi nende kavatsuste elluviimine on tingimata tarvilik ja edasilükkamatu, kui meie tahame, et Eesti rahvas teadlikku, kultuur-rahva elu hakkaks elama. Kuid, kahjuks, peab tuunistama, et kõige selle teostamine on ühenduses niivõrd suurte kuludega, et Vabariigi valitsus, kellel praegu nii kui nii määratu suured väljaminekud, siin üksi võimatu on. Sellepärast peab seltskond ise siin vastu tulema, eestkätt kõiksugu organisatsioonid, kes on teinud enesele ülesandeks tõsta rahvaharidust, laiendada rahva silmaringi. Samuti peaksid siin suurt vastutulelikkust ülesnäitama omavalitsuse asutused. „Ühendus teeb tugevaks“ ütleb vanasõna ja kui siin ühinevad riik, omavalitsus ja eriorganisatsioonid, siis võime hoolimata kõigist raskustest, lootusrikkalt tulevikku vaadata ja loota, et juba lähemal aegil rahvahariduse tõstmiseks mõndagi tehtud saab.

Lähemal ajal vabanevad mitmed hariduse seltsid, kes pidasid üleval emakeelseid koole, omist endistest ülesannetest. Neile seltsidele kõige pealt panebki Rahvahariduse Osakond südame peale oma uueks pea ülesandeks rahvahariduse tõstmise väljaspool kooli teha, ning ses mõttes Rahvahariduse Osakonnaga käsikäes töötada, saades viimaselt juhtnõore, mis oleksid tarvilikud ses mõttes, et kõik seltsid ja organisatsioonid, kes rahvahariduse alal saavad tegevad olema seda ühes teatavas sihis teeksid, aga mitte igaüks isemoodi.

Rahvahariduse Osakond kutsub kõiki maa seltsa, millel haridusline siht, sel alal kõige elavamalt tegevust avaldama. Kavatakse mõni selts midagi ette võtta, siis palugu ta, kui oma jõud ei ulata, abi teistelt kohalikkudelt seltsidelt ja ühisustelt, vallavalitsustelt, maakonna- ja linnavalitsustelt ning riigilt. Kuid teadku, et riik, kes hariduslikka ettevõtteid kõigest jõust saab toetama, võib esialgul abi anda ainult neile ettevõtetele, mis seisavad laiemal alusel, rahuldavad enam-vähem laialisi huvise, nagu: raamatukogud, edasiharimise koolid, kursused, rahvaülikoolid jne... Lugemislauad, vastates ainult kitsama ringkonna huvidele, saagu kohalikkude summadega toime. Agarate seltskonna tegelaste eestvõttel toimepandud pidu võib praegusel ajal sissetuua summa, mis täielikult ulataks lugemislaua avamiseks samuti ka raamatukogule põhjapanemiseks.

Kohalikkud seltsid! Näidake, et olete rahvahariduse edendajad, et seisate rahva vaimliste huvide valvel! Korraldage pidusid, näitemüüke loteriisi ja raha ongi teil käes. Kus seltsa veel ei ole, seal, noored, ühinege ja ohverdage aega ning jõudu rahvahariduse tõstmiseks! Tänuil kodumaa ei unusta iial teie tööd!

Rahvahariduse Osakond on kõigile ajalehtede ja kuukirjade toimetustele järelepärimised saatnud, kas nad oleksid nõus rahva lugemislauadele omi ajalehti ja kuukirju alandatud hinnaga saatma. Loodame kindlasti, et toimetused osakonna soovile, sellega ühtlasi rahva soovile, tingimata vastu tulevad. Osakond sennini vastusid ei ole saanud, kuid niipea, kui need tulevad, avaldab Osakond nad ajalehtedes, et lugemislauade korraldajad teaksid, missuguste hindadega nad ajalehti saavad.

Riigi poolt abiandmise kord omavalitsuse asutustele ja eriorganisatsioonidele rahvahariduse tõstmiseks, töötatakse lähemal ajal välja ja antakse avalikult teada. Kuid olgu juba nüüd tähendatud: riigilt abipalumine sündigu kas maakonna ehk linna koolivalitsuse kaudu.

Rahvahariduse Osakond seab rändajad lektorid ametisse, kes saavad kohtadel, kuhu nad kutsutakse, lühikesi kursusi pidama. Lektori väljakutsuja selts ehk asutus peab tasuma lektorite sõidu kulud, andma korteri ja muretsema prii ülespidamise ettelugemiste päivil. Kursuste korraldus, nagu aja ja kursuse ulatuse kindlaksmääramine, rahva kokkukutsumine, peab samuti koha peal mõne seltsi ehk asutuse ettevõttel sündima. Ainult kohad, kes neid tingimisi täidavad, saavad lektori.

Osakonnal on praegu lektoritega läbirääkimised käimas, kui nendega saab kokku lepitud, siis avaldakse nende poolt kavatsatud kursused ajalehtedes, nii et seltsid ja asutused võiksid valida, missuguseid kursusi nad kuulata tahavad.

Lektorite väljakutsumine sündigu maal maakonna, linnas linna koolivalitsuse kaudu.

Haridusseltsid ja omavalitsuse asutused! Avaldage rahvahariduse tõstmise alal juba lähemas tulevikus kõige elavamalt tegevust! Seda nõuab teilt

26. VIII 1919. Nr. 684.

Har-mi Rahvahariduse Osakond.

Kasvatusteadusline ajakiri
„KASVATUS“

Eesti Õpetajate Keskliidu häälekandja
ilmub kaks korda kuus.

Toimetus: Hans Roos, peatoimeaja,
J. Annusson, Dr. A. Lüüs, V. Raam, J. Rumma,
R. Rägo.

Kaastöolisteks on kõik Eesii õpetajad, kooli-
arstid ja haridustegelased.

Väljaandja Eesti Õpetajate Keskliit.

Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid
Eestis, Tallinnas „Kasvatuse“ toimetus,
Kloostri tän. nr. 16, poeglase gümnasium
kella 2—5 p. l. Tellimise hind Mk. 18. — vee-
randaastas, 1. augustist kuni aasta lõpuni 30 m.

Üksik number Mk. 3.50.

ooooo

Et „Kasvatusele“ üle maa lugejaid on, siis
leiavad

kuulutused

kõige otstarbekohasema paiga „Kasvatu-
ses“, iseäranis kuulutused kooli alalt: õpe-
tajate otsimised, koolitarviduste pakkumised
jne. Adress: Tallinn, „Kasvatus“, Kloostri
tän. nr. 38.

Eesti Õpetajate Keskliidu juhatus.

Sõjaväe trükikoda